

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Факультет філології, психології та педагогіки

Кафедра психології та педагогіки
Спеціальність 053 «Психологія»
Очна форма навчання 4 курс першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

«Психологічний аналіз життєвих цінностей сучасних студентів в умовах війни»

Виконала студентка гр. 402-ФП

01.06.2026 р. М.О. Нечиталюк

Керівник кваліфікаційної роботи

01.06.2026 р. В.В. Шевчук

Робота допущена до захисту:

Завідувачка кафедри психології та педагогіки Клевака Л.П.

02.06.2026 р. _____

Полтава 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ	
1.1. Основні наукові підходи до вивчення ціннісних орієнтацій особистості	7
1.2. Особливості соціально-психологічного розвитку студентської молоді...	16
1.3. Формування цінностей студентів та їх роль в умовах війни	20
Висновок до першого розділу.....	36
РОЗДІЛ II. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ	
2.1. Огляд і обґрунтування вибору методів дослідження особливостей життєвих цінностей сучасної молоді в умовах війни.....	28
2.2. Методика «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості С. С. Бубнова»	32
2.3. Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча (RVS), в модифікації Б.С. Круглова.....	34
2.4. Методика Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» (адаптація І.Семків).36	
Висновок до другого розділу	37
РОЗДІЛ III. ПРОВЕДЕННЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ	
3.1 Організація емпіричного дослідження	40
3.2 Специфіка вивчення індивідуальної системи життєвих цінностей людини (результати методики Шварца).....	41
3.3 Особливості ціннісних орієнтацій студентів (результати методик М. Рокіча та С.С. Бубнова).....	47
Висновок до третього розділу.....	58
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	64
ДОДАТКИ	68

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлена тим, що повномасштабна війна в Україні спричинила суттєві зрушення не лише в соціальному досвіді молоді, а й у її ціннісно-смысловій сфері. Для студентства, яке перебуває на етапі активного становлення світогляду, професійної ідентичності та життєвих планів, такі зміни мають особливо виразний характер.

У цих умовах психологічний аналіз життєвих цінностей студентів набуває особливого значення, адже саме ціннісні орієнтації задають напрями поведінки, визначають вибір життєвих стратегій і підтримують внутрішню стійкість особистості в ситуаціях невизначеності.

Проблематика цінностей і ціннісних орієнтацій тривалий час залишається в центрі уваги філософів, психологів, соціологів і педагогів. Її дослідженню присвячено праці Л. Архангельського, А. Здравомислова, М. Кагана, В. Сагатовського, В. Сіверса, А. Ручки, О. Лукіненка, І. Введенського та інших науковців.

Отже, огляд наукових джерел свідчить про багатогранність феномена ціннісних орієнтацій і водночас про їхню провідну роль у формуванні життєвих пріоритетів людини. Саме тому дослідження ціннісно-смыслові сфери сучасної молоді залишається важливим і своєчасним завданням.

Мета роботи полягає в теоретичному, методологічному та емпіричному дослідженні пріоритетних життєвих цінностей сучасних студентів України в умовах війни.

Серед основних **завдань** маю намір виокремити наступні:

1. Проаналізувати основні наукові підходи до вивчення ціннісних орієнтацій особистості та визначити теоретичні засади дослідження життєвих цінностей сучасної молоді; охарактеризувати особливості соціально-психологічного розвитку студентської молоді та з'ясувати специфіку формування її ціннісних орієнтацій в умовах війни.
2. Обґрунтувати вибір психодіагностичних методик для емпіричного дослідження життєвих цінностей студентів в умовах воєнної реальності.

3. Провести емпіричне дослідження життєвих цінностей здобувачів вищої освіти, а саме: дослідити особливості індивідуальної системи життєвих цінностей студентів за методикою Ш. Шварца (PVQ); визначити специфіку ціннісних орієнтацій сучасних студентів за методиками М. Рокіча та С.С. Бубнова; узагальнити результати емпіричного дослідження та встановити особливості життєвих цінностей студентської молоді в умовах війни.

Об'єктом дослідження виступають цінності особистості.

Предметом дослідження виступають психологічні особливості формування ціннісних орієнтацій сучасних українських студентів.

Методи дослідження: Теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення та класифікація науково-психологічних джерел, порівняння теоретичних даних, емпіричні (проведення методик: Методика «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості С. С. Бубнова», Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча (RVS), в модифікації Б.С. Круглова, Методика Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» (адаптація І. Семків), аналіз й узагальнення експериментальних даних).

Теоретичне значення теми полягає в поглибленні наукових уявлень про життєві цінності сучасної студентської молоді та особливості їх формування в умовах війни. Дослідження дає змогу уточнити психологічні закономірності трансформації ціннісних орієнтацій під впливом кризових соціальних умов, зокрема таких, як невизначеність, емоційне напруження, втрати, зміна життєвих пріоритетів і перспектив. Отримані результати можуть бути використані для подальшого розвитку психологічних підходів до вивчення особистісних цінностей, адаптаційних ресурсів студентської молоді та механізмів збереження психологічної стійкості в умовах тривалого стресу.

Практичне значення теми полягає в можливості використання його результатів у роботі практичних психологів, кураторів студентських груп, викладачів, соціальних педагогів та фахівців, які працюють із молоддю в умовах війни. Матеріали дослідження можуть стати основою для розроблення

психологічних програм підтримки студентів, тренінгів особистісного зростання, профілактики емоційного вигорання, підвищення адаптаційних можливостей та формування конструктивних життєвих орієнтирів. Результати також можуть бути корисними для організації психолого-педагогічного супроводу студентів, спрямованого на збереження внутрішньої рівноваги, мотивації до навчання та підтримки віри в майбутнє в умовах воєнної реальності.

Апробація результатів роботи: За результатами дослідження опубліковані тези «Психологічний аналіз життєвих цінностей сучасних студентів в умовах війни» у збірнику наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції «Синергетичний підхід у розвитку та становленні особистості» 23 квітня 2026 р. м. Полтава.

Обсяг та структура бакалаврської роботи. Вона складається зі вступу, першого, другого та третього розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 78 сторінок, з них 63 сторінок основного тексту, список використаних джерел містить 48 позиції.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

У розділі приводиться теоретичний огляд ціннісних орієнтацій та життєвих цінностей особистості у науковій психологічній літературі, особливості соціально-психологічного розвитку студентської молоді, характеристика сучасної молоді в умовах війни.

1.1. Основні наукові підходи до вивчення ціннісних орієнтацій особистості

Проблема цінностей і ціннісних орієнтацій посідає важливе місце в системі сучасного наукового знання, оскільки пов'язана з дослідженням мотиваційної сфери особистості, її поведінки, світоглядних установок та життєвих пріоритетів. У межах філософії, психології, соціології та педагогіки здійснюються численні спроби визначити сутність, структуру та функції цих феноменів. Багатоманітність теоретичних підходів зумовила відсутність єдиного трактування понять «цінність» і «ціннісна орієнтація», що сприяло формуванню широкого спектра наукових концепцій та напрямів їх дослідження.

У психологічній науці поняття цінності розглядається з різних позицій. Зокрема, цінність тлумачиться як ідеал або значуща для особистості ідея, що визначає її ставлення до навколишнього світу та власної діяльності. Водночас цінності розуміють як специфічну форму ставлення людини до дійсності, а також як об'єкти та явища, здатні задовольняти її потреби. У низці концепцій цінність виступає посередницькою ланкою між потребами, інтересами та мотивами діяльності, забезпечуючи спрямованість поведінки особистості. Інші дослідники наголошують на смисловій природі цінностей, розглядаючи їх як усвідомлені та внутрішньо прийняті життєві смисли, що визначають індивідуальне бачення світу.

Не менш різноманітними є підходи до визначення сутності ціннісних орієнтацій. У науковій літературі вони розглядаються як процес упорядкування

та ієрархізації цінностей, за допомогою якого особистість визначає значущість явищ і подій навколишньої дійсності. Ціннісні орієнтації також трактуються як складова диспозиційної структури особистості, система установок щодо соціальної та природної реальності, а також механізм регуляції поведінки, що ґрунтується на усвідомленому ставленні людини до себе, суспільства та навколишнього світу.

Багато дослідників підкреслюють, що ціннісні орієнтації є вибірковою системою спрямованості інтересів і потреб особистості на певні соціально значущі цінності. Вони виступають важливим елементом життєвої перспективи людини, визначають її уявлення про майбутнє, життєві цілі та способи їх досягнення. У цьому контексті ціннісні орієнтації розглядаються як складова світоглядної системи особистості, що забезпечує цілісність її життєвої позиції та сприяє формуванню загального смислу життя.

Таким чином, аналіз наукових підходів свідчить про складність і багатовимірність понять «цінність» та «ціннісна орієнтація». Незважаючи на відмінності у трактуваннях, більшість дослідників визнають їх визначальну роль у формуванні особистості, регуляції її поведінки, прийнятті рішень та побудові системи життєвих пріоритетів. Саме тому дослідження ціннісних орієнтацій залишається одним із актуальних напрямів сучасної психологічної, педагогічної та соціально-філософської науки.

Аналіз основних підходів до визначення понять «цінність» та «ціннісна орієнтація» дає підстави стверджувати, що в сучасній психологічній науці триває активний процес уточнення та уніфікації їх змістового наповнення. Водночас однією з найбільш дискусійних проблем залишається питання щодо характеру взаємозв'язку та взаємообумовленості свідомих і підсвідомих компонентів ціннісних орієнтацій.

Крім того, ціннісні орієнтації аналізуються у зв'язку з життєдіяльністю особистості, її статусом в соціальній структурі суспільства, у зв'язку з формуванням ціннісного ставлення професійної спрямованості, духовних цінностей, сімейно-шлюбних відносин тощо. [38, с. 66]

Ціннісні орієнтації є однією з базових характеристик особистості, оскільки саме вони визначають її життєві пріоритети, способи оцінювання подій та загальну спрямованість поведінки. Вони формуються впродовж життя під впливом соціального середовища, виховання, освіти та індивідуального досвіду.

У межах філософсько-аксіологічної традиції цінності розглядаються як фундаментальні орієнтири людського буття, що надають сенсу існуванню, визначають життєві цілі й окреслюють межі бажаного та належного. Аксіологія сформувалася у філософії, а згодом стала важливою теоретичною основою для психологічних і соціологічних досліджень.

У класичній філософії цінності трактувалися як об'єктивні смислові утворення, незалежні від індивідуальної свідомості. Так, у вченнях Платона вони постають як ідеальні форми, до яких людина прямує через моральне вдосконалення, а в практичній філософії І. Канта — як безумовні моральні приписи, що задають правильний спосіб дії.

У ХХ столітті увага до цінностей посилилася в межах екзистенціальної парадигми. Зокрема, В. Франкл підкреслював, що реалізація цінностей і пошук сенсу життя виступають центральним джерелом людської активності, особливо в критичних і травматичних ситуаціях.

Таким чином, у філософському вимірі цінності постають не просто як нормативні вимоги, а як глибинні смисли, що формують мотивацію людини й забезпечують її самовизначення у світі.

Саме тому філософсько-аксіологічний підхід створює теоретичне підґрунтя для подальшого емпіричного вивчення цінностей у психології та педагогіці.

Соціологічний, або інституційний, підхід зосереджується на тому, як соціальні інститути впливають на поведінку людини та формування суспільних норм. Інститути розглядаються як стійкі структури, що задають правила взаємодії, закріплюють соціально значущі цінності й регулюють відносини між людьми.

У межах цього підходу ціннісні орієнтації інтерпретуються як система соціально прийнятих цінностей, які індивід поступово інтеріоризує у процесі соціалізації. Вони виконують роль механізму адаптації до вимог суспільства та допомагають людині обирати адекватні способи поведінки в конкретному контексті.

Соціологічний аналіз також дає змогу простежити, як зміни в законодавстві, освіті, сімейних практиках чи інших інститутах відбиваються на поведінці громадян. Відтак саме соціокультурне середовище значною мірою визначає спрямованість і динаміку ціннісних змін.

Психологічний, або структурно-функціональний, підхід розглядає цінності як інтегровані елементи внутрішньої організації особистості, що виконують регулятивну функцію у поведінці людини. У цьому випадку цінності постають не лише як абстрактні ідеали, а як реально діючі чинники, що впливають на цілі, мотиви та спосіб взаємодії із соціальним оточенням.

Структурно-функціональний аналіз дає змогу розглядати ціннісну сферу як багаторівневу систему, до якої входять когнітивний, емоційно-мотиваційний і поведінковий компоненти. Їх взаємодія забезпечує цілісність ціннісної організації особистості [15, с.2].

Функціонально цінності допомагають людині регулювати власну поведінку, обирати оптимальні моделі дій у складних ситуаціях, зберігати внутрішню узгодженість і адаптуватися до соціальних вимог.

У психології розвитку особистості цей підхід дає змогу простежити, як із віком та в процесі соціалізації змінюється ієрархія цінностей, уточнюється їх зміст і відбувається поступова інтеріоризація.

Отже, структурно-функціональний підхід поглиблює розуміння внутрішньої організації ціннісної сфери та її ролі у стійкості й динаміці життєдіяльності.

Системний підхід у психології інтерпретує ціннісні орієнтації як складну ієрархічну структуру, де окремі елементи перебувають у взаємозалежності та

впливають один на одного. За такого бачення цінності не існують ізольовано, а утворюють цілісну систему життєвих смислів і пріоритетів.

Його перевага полягає в можливості не лише встановити перелік значущих для особистості цінностей, а й виявити зв'язки між ними, визначити домінуючі блоки та зрозуміти, як ці пріоритети позначаються на прийнятті рішень і життєвій активності.

Особливо важливим у цьому контексті є аналіз узгодженості особистісних і соціальних цінностей, а також виявлення внутрішніх суперечностей, які можуть ставати джерелом психологічної напруги й конфліктів. Таким чином, системний підхід забезпечує комплексне бачення формування, розвитку й функціонування ціннісних орієнтацій.

Культурно-історичний підхід, пов'язаний насамперед із ідеями Л.С. Виготського, виходить із того, що становлення особистості, зокрема її ціннісної сфери, відбувається через засвоєння культурного досвіду в процесі соціальної взаємодії [11, с.2].

За цим підходом цінності не виникають спонтанно, а формуються шляхом опанування мови, освіти, традицій, релігійних норм та інших механізмів передавання досвіду між поколіннями. У такий спосіб особистість не лише засвоює, а й переосмислює культурні надбання суспільства.

Важливу роль у цьому процесі відіграє найближче оточення людини — сім'я, освітнє середовище, неформальні групи, які виступають посередником між культурою та індивідом і впливають на формування життєвих орієнтирів.

Окремого значення набуває поняття зони найближчого розвитку, яке дає змогу пояснити потенціал особистості в засвоєнні нових цінностей під впливом соціального середовища. Відтак ціннісна сфера розвивається як динамічний і безперервний процес, пов'язаний із конкретними історико-культурними умовами.

Психолінгвістичний підхід акцентує увагу на мовленні як на важливому носії й трансляторі ціннісних орієнтацій. Через мовленнєву діяльність

виявляються смисли, якими людина наділяє події та власний досвід, а сама структура мовлення відображає внутрішню систему її життєвих пріоритетів.

У межах цього підходу цінності досліджують через аналіз висловлювань, асоціативних реакцій, особистих текстів, щоденникових записів та інших мовленнєвих продуктів, у яких простежуються провідні смисли особистості [15, с.2].

Смислотворчий підхід розглядає цінності як результат активного конструювання смислів у взаємодії людини зі світом. Тут підкреслюється, що особистість не просто відтворює готові культурні стандарти, а сама інтерпретує досвід і вибудовує власну систему життєвих орієнтирів.

Для вивчення цього процесу застосовують відкриті інтерв'ю, проективні методики, аналіз життєвих історій та інші інструменти, які дають змогу простежити формування й зміну ціннісних систем у період життєвих трансформацій.

З метою узагальнення теоретичних підходів до розуміння ціннісних орієнтацій особистості доцільно розглянути ще інші наукові концепції, що висвітлюють різні аспекти їх формування та функціонування. У таблиці подано стислий аналіз провідних підходів, їх змістових характеристик та значення в умовах воєнного часу. (Табл. 1.1)

Табл. 1.1

Характеристика провідних підходів до вивчення цінностей та їх значення в умовах війни

Підхід	Зміст підходу	Представники	Значення в умовах війни
Біхевіористичний	Цінності розглядаються як результат навчання та формуються під впливом підкріплення. Поведінка особистості визначається	Б. Скіннер, Е. Толмен, Дж. Роттер	В умовах війни змінюються фактори підкріплення, що сприяє переорієнтації цінностей на безпеку, виживання та

	зовнішнім середовищем, а ціннісні орієнтації пов'язані з привабливістю об'єктів і задоволенням потреб.		адаптацію до нових соціальних умов.
Психоаналітичний	Ціннісні орієнтації пов'язані з глибинними структурами психіки. Вони формуються в процесі взаємодії «Ід», «Его» і «Супер-Его», де моральні норми та соціальні цінності закріплюються на рівні «Супер-Его».	З. Фрейд, Г.Ділігенський, В.Чудновський	Воєнні події можуть загострювати внутрішні конфлікти, що впливає на переосмислення моральних норм і цінностей, зокрема відповідальності, обов'язку та провини.
Гуманістичний	Цінності розглядаються як прояв внутрішнього світу особистості та її прагнення до самореалізації. Вони пов'язані з потребами, особистісним сенсом і процесом самоактуалізації.	К. Роджерс, А. Маслоу, Г. Оллпорт	У кризових умовах війни відбувається переоцінка життєвих цілей, зростає значущість сенсу життя, самореалізації, внутрішньої стійкості та психологічної підтримки.
Вітчизняний психологічний (діяльнісний)	Ціннісні орієнтації визначають спрямованість особистості та формуються в діяльності. Вони пов'язані із системою відносин, мотивів і	С. Рубінштейн, О. Леонтьєв, Б. Ананьєв, Л. Божович	В умовах війни цінності трансформуються через нові види діяльності (волонтерство, захист країни), що сприяє формуванню

	особистісних сми́слів.		громадянської позиції та відповідальності
Соціально- психологічний	Формування цінностей відбувається під впливом соціального середовища, норм і ролей. Ціннісні орієнтації відображають включеність особистості в систему соціальних відносин і регулюють її поведінку.	Б. Паригін, Г. Андреева, А. Донцов	Соціальні зміни, спричинені війною, посилюють значущість колективних цінностей, таких як патріотизм, солідарність, взаємодопомога та національна ідентичність.

Отже, аналіз наукових підходів демонструє, що ціннісні орієнтації є складним і багатовимірним феноменом. Кожна з розглянутих концепцій підкреслює окремий аспект їхнього формування: філософський, соціальний, психологічний, культурний або мовленнєвий.

В умовах війни особливого значення набуває саме динаміка ціннісних орієнтацій, оскільки кризові події змушують людину переглядати життєві пріоритети, посилюють потребу в безпеці та стабільності й водночас актуалізують нові смисли.

Поєднання різних наукових підходів дає змогу повніше зрозуміти механізми формування цінностей сучасної молоді та встановити особливості їх змін у період воєнних випробувань.

1.2. Особливості соціально-психологічного розвитку студентської молоді

Питання цінностей посідає провідне місце серед проблем, що досліджуються науками про людину та суспільство. Така увага зумовлена тим, що цінності виконують роль фундаментальної основи життєдіяльності особистості та функціонування соціальних спільнот. Вони забезпечують єдність

індивідуальних і суспільних інтересів, визначають спрямованість поведінки людей, формують світоглядні орієнтири та регулюють соціальні взаємини.

Цінності як правило поділяються на дві категорії: особисті та соціальні. Під особистими цінностями, ми маємо ті поняття, які стосуються індивідуального загального благополуччя людини. Це є саморозвиток, кар'єрне зростання, самореалізація, загальне психічне і фізичне здоров'я, щастя, матеріальне благополуччя та багато інших.

Якщо брати до уваги соціальні цінності, то це ті цінності, які стосуються не людини як окремого індивіда, а як особи, яка перебуває в соціальному середовищі. Такими цінностями є: свобода, демократія, екологія, правосуддя, незалежність. В більшості випадків саме ця система цінностей пов'язана з країною або містом в якому мешкає особа, а саме ідентифікацією себе, як патріота та члена суспільства.

Вченими доведено, що перша категорія цінностей набувається та змінюється людиною протягом всього життя. Вона має значний вплив на самореалізацію особистості та сприйняття власного Я. Ця категорія формується завдяки зовнішнім та внутрішнім чинникам, а саме: дорослішання, вплив старших людей, самосвідомість, освіченість, коло оточення та ін.

Якщо ми розглядаємо соціальні цінності, то доведено, що значимість цієї категорії посилюється під час критичних подій, або ж історичних ситуацій.

Отже, особисті цінності є першочерговими та унікальними для людини завжди, тому що вони щоденно оточують її. А важливість і необхідність соціальних цінностей загострюється під час історичних подій, коли прокидається самоідентифікація [2, с.252].

Ціннісні орієнтації є складним соціально-психологічним утворенням, яке визначає спрямованість, зміст і характер діяльності особистості. Вони виступають важливим компонентом системи її відносин із навколишнім світом, суспільством та самою собою. Саме через систему ціннісних орієнтацій людина формує власне бачення дійсності, визначає життєві пріоритети та виробляє індивідуальну модель поведінки. Ціннісні орієнтації надають особистісного

змісту вчинкам людини, забезпечують цілісність її світогляду та виступають внутрішньою основою взаємодії з соціальним середовищем.

Особливого значення процес формування ціннісних орієнтацій набуває в юнацькому віці, який вважається найбільш сприятливим періодом для становлення стійкої системи життєвих цінностей. У цей час відбувається активний розвиток самосвідомості, формування світоглядних переконань і моральних принципів, які в подальшому визначатимуть життєву позицію людини. Саме в юності закладаються основи здатності до критичного осмислення навколишньої дійсності, об'єктивного оцінювання власних можливостей і поведінки інших людей, що сприяє виробленню стійких життєвих орієнтирів.

Юнацький вік є важливим етапом особистісного розвитку, пов'язаним із пошуком власної ідентичності, самовизначенням та прийняттям відповідальних рішень щодо майбутнього. У цей період особливої значущості набувають такі цінності, як дружба, любов, взаєморозуміння, самореалізація та професійне становлення. Сформована в юності система ціннісних орієнтацій значною мірою впливає на подальший розвиток особистості, визначаючи її ставлення до себе, інших людей і суспільства загалом, а також виступаючи основою для побудови життєвих цілей і стратегій поведінки.

Дуже важливим вважається формування в людини особистісних цінностей та їх ієрархії. Це в майбутньому визначатиме ставлення людини до навколишнього світу й поведінку у соціумі, а також стане внутрішніми орієнтирами її подальшої діяльності [41, с.77].

Термін «студентство» означає власне студентів як соціально-демографічну групу, що характеризується чисельністю, статевовіковою структурою, територіальним розподілом, суспільним станом, роллю і статусом; як особливу фазу, стадію соціалізації (студентські роки), яку проходить значна частина молоді та яка характеризується певними соціальнопсихологічними особливостями [13, с.29].

Молодь як соціально-демографічна категорія перебуває на стадії формування соціальної зрілості, адаптації до суспільного життя та переживає важливі життєві трансформації. У цей період відбувається первинна сімейна та позасімейна соціалізація, становлення особистості через навчання, засвоєння соціальних норм, цінностей, установок і моделей поведінки, прийнятих у суспільстві.

Сучасне студентство характеризується низкою специфічних ознак:

- а) його соціальна функція полягає у забезпеченні суспільства кваліфікованими фахівцями для різних сфер діяльності – науки, виробництва, управління, культури та інших галузей;
- б) провідним видом діяльності студентів є навчання як особлива форма оволодіння знаннями, а також формування професійних умінь і навичок, необхідних для майбутньої діяльності;
- в) студентське середовище формується з представників різних соціальних верств, які мають близький вік і певний рівень освіченості та соціального розвитку. При цьому склад студентства є змінним, оскільки щороку оновлюється за рахунок вступу нових студентів і випуску здобувачів освіти, що свідчить про його динамічний і мобільний характер [15, с.2].

Уявлення про відносно віддалену майбутню професію, сім'ю та інші сфери життя формуються у людини вже у віці 14-15 років. Юнаки та дівчата мають реалістичні очікування щодо свого майбутнього професійного та сімейного життя. Однак їхні прагнення є менш реалістичними у сферах освіти, соціального просування та матеріального споживання. Високі прагнення в цих сферах не завжди підкріплені відповідною професійною орієнтацією.

Студентство визначається як особлива соціальна група, що характеризується особливим чином організованою і просторово-часовою структурованою системою умов життя, праці, побуту і дозвілля, соціальною поведінкою, психологією і ціннісними орієнтаціями [44, с.155]. Під час осмислення складних явищ навколишньої дійсності молоді люди часто відчують нестачу гнучкості мислення та життєвого досвіду, притаманних

старшому поколінню. Саме тому обмеженість практичного досвіду, юнацький максималізм і підвищена емоційна чутливість ускладнюють цей етап життєвого розвитку. Водночас цей період є визначальним, оскільки саме тоді формується і набуває чіткості система ціннісних орієнтирів особистості.

Вирішення соціально-економічних, освітніх та виховних проблем суспільства потребує вдосконалення ціннісної підготовки майбутніх фахівців, від якої залежить психічне здоров'я нації, рівень ціннісної вихованості молодих громадян, їх успішна чи неуспішна адаптація до нових соціально-економічних умов та конкурентоспроможність на ринку праці [48, с.112].

Федоренко підкреслює, що для студентської молоді властива особлива система ціннісних орієнтацій, яка пов'язана з прагненням до формування впевненості в собі через досягнення матеріальної та професійної самостійності, а також через безперервний процес саморозвитку. Переважання подібних мотивів у структурі цінностей може розглядатися як один із чинників ефективної соціальної адаптації, що є особливо важливою для осіб молодого віку. [36].

Цей віковий період відбувається інтенсивне становлення соціальної зрілості особистості. Одним із зовнішніх проявів цього процесу є розвиток ціннісно-сміслової сфери. Виникнення питань щодо сенсу життя розглядається як одне з провідних новоутворень юнацького віку. У кризовому контексті це явище пов'язується з етапами переходу від дозрівання до дорослості та соціальної зрілості. З соціальної точки зору студентська молодь вирізняється професійною спрямованістю навчально-професійної діяльності.

З урахуванням вікових і соціальних особливостей сучасних студентів, у закладах вищої освіти особлива увага має приділятися розвитку саморозвитку особистості, що передбачає формування самостійності у плануванні життєвих стратегій, зокрема постановці цілей і визначенні шляхів їх досягнення. Принцип саморозвитку реалізується через активну позицію особистості та її прагнення до самовдосконалення.

Основний зміст розвитку в юнацькому віці полягає у формуванні особистісних якостей у складній системі внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків на етапі дорослішання. При цьому увага приділяється не лише результативним аспектам розвитку (становлення свідомості й самосвідомості, професійне та особистісне самовизначення), а й механізмам цього процесу, які забезпечують інтеграцію психічних компонентів у цілісну структуру особистості.

Проблематика самопізнання, саморозвитку, прагнення до автономії та усвідомлення власної індивідуальності є ключовою для становлення особистості в юнацькому віці.

У сучасних умовах, зокрема в період суспільних трансформацій і воєнних викликів, особливого значення набуває формування ціннісних орієнтацій студентської молоді, що відбувається на тлі переосмислення культурно-історичних традицій, національної ідентичності та загальнолюдських цінностей. У свідомості молоді та суспільства загалом відбуваються складні й багатовекторні зміни, які впливають на становлення особистісної системи цінностей. [15, с.2].

1.3. Формування цінностей студентів та їх роль в умовах війни

Період становлення та зміцнення Української державності, відновлення й утвердження культурно-історичних цінностей українського народу, його традицій і звичаїв, а також гармонізації національних і загальнолюдських цінностей відбуваються складні та багатогранні процеси у свідомості як суспільства загалом, так і окремої особистості. Війна росії проти України вмиль докорінно змінила життя українського юнацтва. Багато юнаків і дівчат ідуть добровольцями до війська, щоб давати відсіч агресору, долучаються до лав тероборони та займаються волонтерством. Війна проходить не лише по лінії фронту, вона також має вплив на психологічний стан та змінює власні цінності людини.

Такі події не є типовими для психічного здоров'я, в особливості юнацтва. Крім цього, постійно перебуваючи у стані стресу, баланс у мозку порушується,

що призводить до появи суттєвих змін у поведінці. Найголовнішим чинником впливу на формування особистості дівчат та юнаків вважається стрес. Через відсутність природного захисту людина не може впоратися з таким хронічним подразником. Постійно перебуваючи у такому стані, є велика вірогідність отримати психічні розлади широкого спектра – від депресії до більш серйозних захворювань.

Ціннісні орієнтації являють собою систему взаємопов'язаних цінностей, що визначає спрямованість життєдіяльності особистості. Вони зумовлюють загальну спрямованість інтересів і прагнень індивіда, формують ієрархію його індивідуальних уподобань і поведінкових зразків, а також впливають на цільові та мотиваційні програми. Крім того, ціннісні орієнтації визначають рівень життєвих пріоритетів, особливості сприйняття реальності та механізми відбору значущої інформації за критерієм важливості. Вони також відображають ступінь готовності та рішучості особистості до реалізації власного життєвого «проекту» [7, с.34].

Система ціннісних орієнтацій, що формувалася протягом багатьох століть зруйнувалася, але хоч і повільно, але все таки формується нова.

Чинники, що впливають на формування цінностей:

1. Родина та оточення
2. Засоби масової інформації
3. Спосіб та умови життя
4. Особисті переконання
5. Стан здоров'я [8, с. 56].

Аналіз психологічної літератури свідчить про існування різних теорій професійного розвитку та його зв'язку з віковими етапами, зокрема періодом студентства. Так, Е. А. Клімов виокремлює стадію професійної підготовки (15–23 роки), яка передбачає оволодіння професійними знаннями, уміннями та навичками. У зарубіжній психології значного поширення набула періодизація Дж. Сьюпера, який відносить до юнацького віку стадію дослідження, що

характеризується апробацією власних професійних можливостей (приблизно 14–25 років) [15, с.3].

Формування ціннісних орієнтацій у дівчат та юнаків – складний тривалий процес. Він складається з великої кількості факторів, що так чи інакше впливатимуть на становлення юної особистості. Тому дослідження ціннісних орієнтацій у юнацтва потребує поступового та обдуманого підходу [41, с.77].

Події останніх років, зокрема війна, спричинили суттєві зміни у суспільній свідомості, що супроводжуються руйнуванням усталених стереотипів та переглядом попередніх переконань. Військові дії значною мірою вплинули на життя кожної людини, актуалізувавши цінність повсякденного існування. Базові людські потреби сьогодні перебувають під постійною загрозою, а будь-який момент може стати визначальним між «до» і «після».

Сучасна студентська молодь формує систему ціннісних орієнтацій під впливом актуальних політико-економічних і соціально-психологічних процесів, що відбуваються в Україні. Як зазначає В. Є. Сорочинська, вибір особистісних цінностей є одним із ключових завдань юнацького віку. Зміст ціннісних орієнтацій молоді значною мірою зумовлюється культурно-історичним контекстом. Беззаперечним є те, що прагнення молодого покоління до нових ідей та інновацій виступає важливим чинником трансформації системи суспільних цінностей [33, с.129].

Період незалежного розвитку України істотно змінив економічні орієнтації студентської молоді. Колишня впевненість у гарантованому працевлаштуванні за спеціальністю (завдяки системі розподілу випускників) поступилася невизначеності щодо майбутнього, з якою стикається значна частина молодих людей. Лише невелика частка випускників демонструє впевненість у власних професійних можливостях, тоді як значна кількість покладається на підтримку батьків і родичів. Найбільш актуальними для молоді залишаються матеріальні проблеми, зокрема низький рівень доходів, незадовільні житлові умови та ризики безробіття.

Водночас більшість студентів розглядає працю як основне джерело матеріального забезпечення, а трудову міграцію — як один із можливих шляхів реалізації професійного потенціалу. Сучасна молодь також визнає зростання соціальної нерівності як негативне явище, підтримує розвиток підприємництва як перспективний напрям економічного розвитку та звертає увагу на необхідність правових і політичних гарантій для ведення бізнесу [1, с.40].

Сукупність проблем, що існують сьогодні в українському суспільстві, багато в чому пов'язані з руйнацією економічного та політичного устрою, корупцією в країні, руйнуванням системи управління у соціально-культурній сфері, військовою загрозою тощо [41, с.78].

За роки незалежності України ціннісні орієнтації молоді відчутно змінилися. Сучасна студентська свідомість поповнилася новими цінностями, зокрема, такими як державна незалежність України, демократичний розвиток країни, свобода вибору та слова, демократичний контроль владних рішень, національно-культурне відродження, соціальна рівність, активна участь у релігійному житті та політичних процесах. Традиційні цінності набули нового змісту, наприклад, відповідальність, толерантність, справедливість і честь.

Студенти, які пережили війни чи окупаційні режими, змушені швидко адаптуватися до нових життєвих обставин під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх чинників. У зонах бойових дій та на окупованих територіях їхні цінності зазнають трансформацій, що зумовлено специфікою соціально-політичних умов. Особливість формування ціннісної системи студентів у цих умовах значною мірою детермінується впливом середовища. Молоді люди проводять значну частину часу серед осіб з різноманітними ціннісними орієнтирами, поняттями, принципами та стереотипами, що робить їх особливо вразливими до зміни свідомості під впливом оточуючих. Соціалізація на таких територіях ускладнюється численними бар'єрами.

Освіта та виховання відіграють критичну роль у формуванні цінностей студентів, надаючи їм необхідні знання, розвинуту логіку та навички, що сприятимуть їхньому майбутньому успіхові. Розвиток критичного та

аналітичного мислення є надзвичайно важливим, оскільки в контексті бойових дій чи окупації людина піддається суттєвому впливу різноманітних чинників. Здатність критично мислити допоможе уникнути плутанини у фактах та розрізнати істину від маніпуляцій.

Для побудови успішного майбутнього, варто молоді оволодіти певними соціальними навичками, по-перше, мотивацією до навчання, котра уможливило засвоєння нових знань, формування навичок, компетентностей у цілому та сприяє досягненню ефективності й результативності; по-друге, необхідність чітко поставити перед собою виразну ціль, досягнути власний вибір щодо професії, яка дозволить бути зреалізованою особистістю, забезпечить готовність до постійних змін та навчання впродовж життя для реалізації можливості кар'єрного зростання в умовах викликів сьогодення.

Зважаючи на вищесказане, доречно виокремити базові компетенції, якими повинна володіти сучасна молодь:

- 1) здатність усвідомлення значущості цінностей – передбачає вміння молодій людині переглянути власну систему цінностей, визначити своє місце у житті, адже цінність особистості людини вище можливого; зрозуміти своє призначення для розвитку суспільства в цілому;
- 2) прагнення до соціальних змін – здатність орієнтуватися за умов невизначеності, сприяти змінам, що зумовлює миттєве знаходження незвичних, нових і оптимальних способів змін в різних сферах життєдіяльності;
- 3) здатність до набуття лідерських навичок та умінь навчатися впродовж життя зорієнтована на вміння активно й ефективно вчитись, яке визначатиметься динамічними змінами, невизначеністю і необхідністю та готовністю до успішного майбутнього;
- 4) лідерська спрямованість молодій особистості – здатність успішно здійснювати необхідну професійну діяльність у складних умовах з оптимальним виявом професійних якостей, не знаючи усього їх

різноманіття та можливостей застосуванням соціальним лідером у тій чи іншій ситуації;

- 5) здатність організувати партнерську взаємодію – здатність установлення контактів із суб'єктами й об'єктами взаємодії, організувати та реалізувати спільну діяльність та співпрацю, в ході якої вирішують критично важливі проблеми як для тих, хто знаходиться у важкій життєвій ситуації.
- б) здатність оцінювати результати суспільно-корисної діяльності, а саме молоде покоління долучати до вирішення соціально гострих проблем, відчувати свою приналежність до розв'язання різних проблем вразливих груп населення, метою діяльності якої є сприяння позитивним суспільним змінам [3, с.15].

Проблема цінностей в період духовної кризи, в якій ми зараз знаходимося, є однією з головних та актуальних. Набула вона актуальності в останні десятиріччя як в нашій країні так і за кордоном. Ця проблема домінує в різних видах життєдіяльності. І для того, щоб про них не забувати, потрібно постійно про них говорити і нагадувати. Говорити про них з підростаючими поколіннями, але не нав'язувати свої думки та бачення цього світу, тому що розвиток суспільства в прямому сенсі лежить в руках молоді. Для того, щоб підростаюче покоління формувалося правильно, адекватно, потрібно визначити його роль в цьому соціумі. Поведінка молодого покоління визначається насамперед усвідомленням і розумінням своїх дій обумовленими певними цінностями. Цінності студентської молоді формує інформація про бачення дорослими вітчизняного та зарубіжного життя. Потрібно розуміти що процес формування і засвоєння цінностей є тривалим.

Науковими дослідженнями встановлено, що вибір людей базується на їхньому преференційному мисленні. Тобто людина обирає не лише належне, а й бажане. У кожної особистості є своя система цінностей. Вони виступають фундаментом для особистості. Тим паче у молодій людині яка тільки розпочинає самостійне життя з власними цінностями [24, с.179].

Висновок до першого розділу

Представлений в першому розділі матеріал, переконує в тому, що вчених здавна цікавить заявлена проблема, а переважна більшість наукових психологічних досліджень у галузі феномену студентської молоді.

Значущою проблемою сучасної психології є формування та розвиток ціннісних орієнтацій молоді. Вивчення ціннісних орієнтацій особистості здійснюється на основі кількох провідних наукових підходів, кожен із яких розкриває різні аспекти цього складного феномену.

У теоретичному розділі проаналізовано п'ять ключових наукових підходів до вивчення ціннісних орієнтацій особистості: філософсько-аксіологічний, соціологічний (інституційний), психологічний (структурно-функціональний), системний, культурно-історичний, психолінгвістичний та смислотехнологічний. Кожен із них виявляє різні аспекти феномену цінностей: від об'єктивно-універсальних ідеалів до конкретних внутрішніх механізмів їх індивідуального конструювання.

Розглянувши основні підходи до тлумачення понять «цінність» і «ціннісна орієнтація», можна дійти висновку, що в сучасній психологічній науці триває активний пошук їх чіткого та однозначного визначення.

Зростання інтересу науковців до проблематики цінностей і ціннісних орієнтацій української молоді зумовлене поглибленням розуміння природи людського пізнання, яке в умовах трансформаційних процесів набуває нових характеристик і сприяє адаптації особистості до якісно змінених соціокультурних умов життя.

Досліджено сучасні виклики, що впливають на соціально-психологічний розвиток студентської молоді, який охоплює становлення особистості, формування системи цінностей, самосвідомості та соціальної зрілості. Ціннісні орієнтації, що набуваються в цьому віковому періоді, виступають основою для прийняття життєвих рішень, побудови соціальних зв'язків, професійного самовизначення та самоідентифікації в суспільстві. Виокремлено

суперечливість поєднання прагнення до незалежності та матеріального добробуту з недостатнім життєвим досвідом та емоційним максималізмом. Особисті цінності (самореалізація, здоров'я, успіх) співіснують із соціальними (справедливість, свобода, демократія), що особливо актуалізуються в умовах кризових суспільних подій.

Окрему увагу приділено формуванню цінностей та їх пріоритизацію в сучасній молоді в умовах війни, що визначається впливом зовнішніх і внутрішніх чинників. Повномасштабне вторгнення суттєво трансформувало систему ціннісних орієнтацій юнаків і дівчат, зруйнувавши усталені переконання та сформувавши нові пріоритети – державність, свобода, відповідальність, гідність. Війна стимулювала молодь до активної участі у громадському житті, волонтерстві, обороні країни, що зміцнило в них почуття патріотизму та соціальної відповідальності. Одночасно з цим, психологічні навантаження, стрес і невизначеність майбутнього створюють загрозу психічному здоров'ю, що вимагає підтримки з боку держави, суспільства та системи освіти. Роль освіти і виховання полягає у формуванні критичного мислення, мотивації до навчання, соціальних компетенцій та готовності до змін, що забезпечить сталий розвиток молоді навіть в умовах кризи.

РОЗДІЛ II. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Даний розділ присвячений обґрунтуванню принципів підбору методик, що дозволяють дослідити ціннісні орієнтації сучасних студентів в Україні.

2.1. Огляд і обґрунтування вибору методів дослідження особливостей життєвих цінностей сучасної молоді в умовах війни

Цінності є важливим елементом у становленні життєвих орієнтацій, оскільки вони визначають основні принципи та цілі, що керують поведінкою людини. Життєві стратегії, своєю чергою, демонструють, як ці цінності втілюються у реальному житті, враховуючи особистий досвід, індивідуальні практики та рівень задоволеності існуванням. Особливо варто підкреслити, що ціннісні орієнтації молоді суттєво впливають на формування життєвих прагнень і процес самореалізації, зокрема в професійній сфері. Разом із тим розвиток ціннісних орієнтацій значною мірою залежить від впливу соціального середовища.

У процесі розвитку суспільства виникає набір цінностей, який вважається нормативним для окремої особистості. Ці цінності мають гармоніювати з внутрішніми переконаннями кожної людини. Життєві орієнтації, будучи частиною системи цінностей, сприяють адаптації до різноманітних форм соціальної активності.

Для вивчення особливостей життєвих цінностей молоді можна використовувати різні методи дослідження, такі як:

Метод спостереження передбачає вивчення індивідуальних особливостей психіки людини через аналіз її поведінкових проявів. Іншими словами, за зовнішньо зафіксованими характеристиками — діями, вчинками, мовленням, зовнішнім виглядом — психолог робить висновки щодо перебігу психічних процесів (сприйняття, пам'яті, мислення, уяви), психічного стану, рис характеру, темпераменту та інших індивідуальних властивостей

особистості. Особливістю цього методу є те, що дослідження відбувається в природних умовах життєдіяльності людини, без штучного втручання в ситуацію.

Бесіда є цілеспрямованою формою взаємодії дослідника з респондентом, яка спрямована на отримання інформації про його уявлення щодо явищ природи й суспільства, наукових понять, причинно-наслідкових зв'язків, переконань та ціннісних орієнтацій. Питання у процесі бесіди мають бути чіткими, зрозумілими та спрямованими на виявлення психологічних явищ. [35].

Опитування – це метод збору первинної інформації, що ґрунтується на безпосередній (інтерв'ю, бесіда) або опосередкованій (анкетування) взаємодії між дослідником і респондентом. У разі анкетування дослідник не вступає у прямий контакт з учасниками, що дає змогу за короткий час отримати дані від великої кількості людей.

Порівняння – найпоширеніший метод аналізу, який полягає у порівнянні явищ, процесів та показників, що їх характеризують для виявлення спільних рис і відмінностей між ними.

Узагальнення – це метод наукового пізнання, за допомогою якого фіксування загальні ознаки та властивості певного класу об'єктів та здійснюється перехід від одиничного до особливого та загального, від менш загального до більш загального.

Тести – є стандартизованою процедурою, що включає набір завдань або запитань, обмежених у часі, і спрямована на визначення кількісних та якісних індивідуальних психологічних відмінностей [16, с.100]

Для дослідження ціннісних орієнтацій було обрано низку психодіагностичних методик, зокрема:

1. Методика «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» С. Бубнової.
2. Методика Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» (адаптація І. Семківа).
3. Методика М. Рокіча (RVS) у модифікації Б. С. Круглова.

Використання зазначених методик дає змогу: – дослідити особливості реалізації ціннісних орієнтацій особистості в реальних умовах життєдіяльності;

- проаналізувати ціннісно-мотиваційну сферу людини;
- визначити змістову спрямованість особистості, яка формує її ставлення до навколишнього світу, інших людей і самої себе;
- встановити основу світогляду, мотивації життєвої активності та життєвої концепції.

Першою для огляду та вивчення була обрана методика діагностики реальної структури ціннісних орієнтацій особистості С. Бубнова. В цьому опитуванні міститься 66 питань, які потребують коротку відповідь «так» або «ні». Усі результати даного опитування вносяться в таблицю та діляться на 11 узагальнених цінностей: здоров'я, любов, приємне проведення дозвілля, високе матеріальне забезпечення, соціальна активність направлена суспільний розвиток, влада та повага оточення, мислення, пошук прекрасного, пізнання нового у світі, високий соціальний статус, спілкування [14].

За допомогою цієї методики можна провести комплексне дослідження, що включає аналіз ієрархії цінностей, виявлення домінуючих установок, оцінку взаємозв'язку між особистісними цінностями та життєвими цілями. Це дозволяє зрозуміти, як ціннісні орієнтації впливають на поведінку, мотивацію та прийняття рішень у повсякденному житті. Дослідження сприяє розкриттю потенціалів оптимізації особистісного розвитку. Це дозволяє планувати розвиток для майбутнього.

Друга методика «Ціннісних орієнтацій» М. Рокіча (RVS), в модифікації Б.С. Круглова. Вона була розроблена Мілтоном Рокічем як тест особистості, спрямований на вивчення ціннісно-мотиваційної сфери людини. Методика передбачає безпосереднє ранжування списку цінностей: від найбільш до найменш значущих та від найбільш до найменш реалізованих у своєму житті. Вона містить два списки, кожний з яких фіксує 18 цінностей – термінальних (цінності-цілі) та інструментальних (цінності-засоби). Останні характеризують

засоби, що вибираються для досягнення цілей життя і є інструментом, за допомогою якого можна реалізувати термінальні (глобальні) цінності.

Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча є одним із найпоширеніших інструментів дослідження цінностей особистості. Вона базується на прямому ранжуванні списку цінностей і значною мірою залежить від адекватності самооцінки респондента. Тому її результати зазвичай доповнюються даними інших методик.

М. Рокіч виділяє два класи цінностей: термінальні (переконання щодо кінцевих цілей існування, до яких варто прагнути) та інструментальні (переконання щодо способів поведінки або властивостей особистості, які є бажаними в будь-яких ситуаціях). Такий поділ відповідає розрізненню цінностей-цілей і цінностей-засобів. [48, с.141].

Перевагами методики є її універсальність, простота застосування, економічність обробки результатів та можливість варіювання стимульного матеріалу. Водночас недоліком є вплив соціальної бажаності та можливість нещирих відповідей, тому важливо враховувати мотивацію респондента та умови проведення дослідження. Методика не рекомендується для використання у процедурах відбору чи експертизи.

Третьою було обрано методику Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» (адаптація І. Семків). В її основі лежить концепція базових людських цінностей, згідно з якою цінності виступають стійкими переконаннями, що визначають пріоритети особистості, її вибір і соціальну поведінку. Автор виокремлює десять типів цінностей, організованих у дві площини — нормативних ідеалів та індивідуальних пріоритетів.

Опитувальник містить 40 коротких тверджень, кожне з яких описує певний життєвий орієнтир. Респондент оцінює, наскільки наведений опис є для нього характерним, що дає змогу визначити індивідуальні ціннісні пріоритети.

Хоча теорія Шварца має високу емпіричну підтверженість і широко застосовується в дослідженнях, вона не знімає всіх проблем інтерпретації,

зокрема тих, що стосуються впливу окремих цінностей на адаптацію та розвиток особистості в умовах кризи.

2.2. Методика «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості С. С. Бубнова»

З метою дослідження ціннісних орієнтацій української молоді було використано методику С. Бубнової «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» (див. Додаток А). Перевага цієї методики полягає в тому, що її зміст спрямований на вивчення того, як ціннісні орієнтації особистості проявляються в реальних життєвих ситуаціях.

У межах даного опитувальника досліджуються такі цінності: приємне проведення часу та відпочинок; високий матеріальний добробут; пошук і сприйняття прекрасного; допомога та милосердя до інших людей; кохання; пізнання нового у світі, природі та людині; високий соціальний статус і керівництво людьми; визнання й повага з боку оточення, здатність впливати на інших; соціальна активність, спрямована на досягнення позитивних змін у суспільстві; спілкування; здоров'я.

Стимульний матеріал методики представлений бланком, що містить 66 запитань, на які респондент відповідає «так» або «ні». Обстеження проводиться індивідуально. Після отримання бланка респондент ознайомлюється з інструкцією такого змісту: «Цей опитувальник спрямований на дослідження вашої особистості та ваших стосунків. Відповідайте якомога швидше, довго не роздумуючи над кожним питанням. Пам'ятайте, що поганих чи добрих відповідей немає, є лише ваша власна думка. Відповідати треба “так” або “ні”. У бланку відповідей це позначається відповідно “+” або “-”, які необхідно поставити навпроти кожного питання».

Ступінь вираженості кожної з ціннісних орієнтацій визначається шляхом підрахунку балів відповідно до ключа, наведеного в додатку. Згідно з ним, враховуються лише позитивні відповіді на відповідні запитання. Отримані дані заносяться до таблиці по шість відповідей у кожен горизонтальну графу. На

основі результатів індивідуальної обробки будується графічний профіль, який відображає вираженість одинадцяти ціннісних орієнтацій за 6-бальною шкалою [14].

Дослідження цільового аспекту смисложиттєвих орієнтацій передбачає аналіз системи життєвих цілей особистості, їхньої ієрархії та взаємозв'язку з різними сферами самореалізації. Складність такого дослідження полягає в тому, що ціннісні орієнтації виступають як конструкти, які визначають загальні життєві орієнтири особистості [9, с. 245].

У ієрархічній структурі духовних цінностей особистості всі цінності — від індивідуальних до вищих — формують цілісну систему. Їх становлення залежить від рівня розвитку потребово-мотиваційної сфери особистості.

2.3. Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча (RVS), в модифікації Б.С. Круглова

Вивчення ціннісного аспекту смисложиттєвих орієнтацій здійснюється на основі застосування психодіагностичних методик. Однією з найбільш поширених серед них є тест М. Рокіча «Ціннісні орієнтації», який дозволяє дослідити ієрархічну структуру термінальних (цільових) та інструментальних (засобових) цінностей. Такий поділ відображає співвідношення між життєвими цілями особистості та способами їх досягнення. У межах даного теоретичного підходу підкреслюється, що загальна кількість базових цінностей є відносно обмеженою, а їх універсальність для різних людей поєднується з індивідуальними відмінностями у способах їх впорядкування. Відтак, науковий інтерес зосереджується не стільки на переліку цінностей, скільки на особливостях їх організації в індивідуальній свідомості, тобто на системі ціннісних орієнтацій [18, с. 88].

Концептуальні засади, покладені в основу цієї методики, мають загальний характер і застосовуються також у межах інших підходів до вивчення цінностей. Зокрема, передбачається, що кількість значущих для особистості цінностей є обмеженою; вони мають універсальний характер для більшості людей, але

відрізняються за ступенем індивідуальної значущості; цінності формують цілісні системи; їх походження пов'язане з культурним, соціальним середовищем, діяльністю соціальних інститутів і особистісним досвідом; вплив цінностей поширюється на широкий спектр соціальних явищ. Водночас, попри такі переваги методики, як компактність і зручність у використанні, вона має певні обмеження, серед яких — суб'єктивність оцінювання та можливість спотворення результатів унаслідок нещирості відповідей респондентів [9, с. 247].

Узагальнюючи результати міждисциплінарних досліджень, М. Рокіч запропонував розглядати цінності як абстрактні уявлення, що відображають переконання людини щодо бажаних цілей і прийнятних способів поведінки. Його теоретичні положення ґрунтуються на низці припущень: обмеженість кількості значущих цінностей; їх відносна універсальність; системний характер організації; соціокультурна зумовленість походження; всеохопний вплив на поведінку та різні сфери життєдіяльності особистості [18, с. 39].

Методика визначення сформованості ціннісних орієнтацій, використана в дослідженні, є адаптованою версією опитувальника М. Рокіча, модифікованою Б. Кругловим (див. Додаток Б). Вона спрямована на аналіз ціннісно-мотиваційної сфери особистості та виходить із положення, що система ціннісних орієнтацій визначає зміст спрямованості людини і виступає основою її взаємодії із соціальним середовищем.

Процедура передбачає ранжування цінностей за двома критеріями: за ступенем суб'єктивної значущості та за рівнем реалізації у власному житті. Методика складається з двох блоків по 16 цінностей, які поділяються на термінальні та інструментальні.

Порядок дослідження передбачає присвоєння цінностям відповідних рангів. Практика показує, що картковий варіант є більш надійним, оскільки полегшує порівняння та дає змогу отримати точніші результати; спочатку аналізуються термінальні, а потім інструментальні цінності.

Інтерпретація результатів передбачає аналіз індивідуальної ієрархії цінностей, зокрема їх групування у змістовні блоки за різними підставами. Це можуть бути, наприклад, конкретні та абстрактні цінності, цінності професійної самореалізації та особистого життя тощо. Інструментальні цінності, у свою чергу, можуть об'єднуватися у такі групи, як етичні, комунікативні, діяльнісні, індивідуалістичні, конформістські або альтруїстичні. Подібне структурування відображає індивідуальну логіку організації ціннісної системи особистості.

У випадку, якщо в процесі аналізу не виявляється чіткої закономірності в ієрархії цінностей, це може свідчити про недостатню сформованість ціннісної системи респондента або про недостовірність отриманих відповідей [27].

2.4. Методика Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» (адаптація І. Семків)

Для дослідження ціннісної сфери студентів було використано методику Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» в адаптації І. Семків. Цей інструмент належить до найуживаніших засобів діагностики базових цінностей і дає змогу встановити, які життєві орієнтири посідають провідне місце у структурі особистості.

Методика побудована у формі коротких описів різних людей, з якими респондент порівнює себе за шестибальною шкалою. Такий формат знижує вплив соціально бажаних відповідей і спрощує процес самооцінювання.

У межах опитувальника аналізуються десять базових типів цінностей: самостійність, стимуляція, гедонізм, досягнення, влада, безпека, конформізм, традиція, доброзичливість та універсалізм. Їхня взаємодія формує цілісну, але потенційно суперечливу систему мотивації.

Адаптація методики, здійснена І. Семків, враховує мовні та культурні особливості українського контексту, що забезпечує її валідність і надійність при використанні у вітчизняних дослідженнях. Інструмент може застосовуватися як в індивідуальній, так і в груповій формі, що робить його зручним для проведення досліджень у студентському середовищі.

Обробка результатів передбачає обчислення середніх значень за кожною з ціннісних шкал. Отримані показники дозволяють визначити ієрархію цінностей респондента або досліджуваної групи. Подальший аналіз дає змогу виявити домінуючі та периферійні цінності, а також простежити їх взаємозв'язки.

Застосування методики PVQ є особливо доцільним у дослідженнях, присвячених вивченню трансформації ціннісної сфери особистості в умовах соціальних змін, зокрема в умовах війни. В таких обставинах відбувається переоцінка життєвих пріоритетів, зростає значущість безпеки, стабільності, підтримки інших, що знаходить відображення у структурі цінностей молоді.

Висновок до другого розділу

Вивчення життєвих цінностей молоді в умовах воєнного конфлікту вимагає ретельного поєднання різних методів дослідження. Цінності, як базові орієнтири особистості, визначають не лише уявлення про те, «що є правильним і важливим», але й конкретні життєві стратегії та поведінкові рішення в надзвичайних обставинах. У контексті війни актуалізується ряд специфічних цінностей (безпека, здоров'я, солідарність, воля), і саме тому критично важливо обрати такі методики, які дозволяють визначити їх реальну і пріоритетну структуру, а також простежити, як вони втілюються у повсякденному житті.

Ключовим у виборі психодіагностичних методик стало бажання дослідити не абстрактні уявлення про цінності, а їхню реальну структуру й реалізацію в умовах невизначеності, травматичного досвіду та мобілізаційного тиску.

Методологічна складова дослідження обґрунтовує вибір трьох психодіагностичних інструментів для комплексного аналізу ціннісних орієнтацій молоді в умовах воєнного стану.

По-перше, опитувальник, розроблений С. С. Бубновою, дозволяє ідентифікувати актуальну ієрархію одинадцяти основоположних цінностей у повсякденному житті респондентів.

По-друге, методика М. Рокіча (Rokeach Value Survey) у модифікації Б. С. Круглова забезпечує виокремлення та аналіз термінальних (орієнтованих на кінцеві цілі) і інструментальних (орієнтованих на засоби досягнення мети) цінностей із їх подальшим ранжуванням за рівнем значущості та можливістю реалізації.

Третій інструмент — методика Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» (адаптація І. Семків) — є особливо доречним для досліджень, що стосуються змін ціннісної сфери в умовах соціальних трансформацій. Вона дозволяє простежити, як у кризовий період змінюються життєві пріоритети особистості та групи.

У поєднанні ці методики забезпечують:

- порівняння реальної системи цінностей із ідеальною;
- встановлення взаємозв'язків між ціннісно-мотиваційною сферою та стратегічними життєвими установками;
- аналіз впливу стресових умов воєнного часу на структуру і пріоритетність цінностей;
- отримання достовірних кількісних і якісних даних, необхідних для подальшого наукового аналізу та формулювання практичних рекомендацій.

Таким чином, узгоджене застосування різних стандартизованих методик створює синергетичний ефект: від зовнішнього опису поведінки до глибинного розуміння особистісних мотивацій і ціннісних пріоритетів. Комбінований підхід дозволяє не лише точно зафіксувати домінуючі цінності та їхню ієрархію, але й простежити динаміку їхньої трансформації під впливом соціальних та екзистенційних викликів.

Використані методи забезпечують комплексне дослідження, яке є надійною основою для розробки психологічних та соціальних програм підтримки молоді, спрямованих на збереження її життєздатності, стійкості й адаптивності в умовах воєнного стресу.

РОЗДІЛ III. ПРОВЕДЕННЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

У третьому розділі здійснено комплексний аналіз результатів психологічної діагностики життєвих цінностей студентів. Розкрито етапи організації та проведення емпіричного дослідження. На основі отриманих даних визначено актуальні тенденції трансформації ціннісних орієнтацій в умовах війни.

3.1 Організація емпіричного дослідження

Емпіричне дослідження було організовано та проведено на базі Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» у зимово-весняний період 2026 року. Метою емпіричного етапу було вивчення особливостей формування та пріоритезації життєвих цінностей сучасних студентів в умовах війни. Для досягнення поставленої мети, було визначено відповідну вибірку досліджуваних, підбрано та обґрунтовано методи і методики дослідження, а також розроблена послідовність проведення дослідницької роботи.

Загалом прийняли участь 75 студента віком від 18 до 23 років Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». Усі респонденти були ознайомлені з метою дослідження та дали згоду на участь у ньому. Дослідження проводилось в індивідуальній формі в умовах, що забезпечували об'єктивність і достовірність отриманих результатів. Використовувалися психодіагностичні методики, які були реалізовані за допомогою Google Forms.

Емпіричне дослідження було поділено на 4 етапи:

1. Підготовчий- передбачав дослідження теоретичного (наукова література, статті, журнали) аспекту, методологічного, аналізу даних попередніх досліджень.
2. Етап збору даних- підбір та пошук студентів, проведення методик, які були обрані під час попереднього етапу

3. Етап обробки даних- аналіз результатів, обробка та систематизація отриманих даних за допомогою математико-статистичних методів (вирахування середніх значень, коефіцієнт співвідношення).

4. Інтерпретація та формулювання висновків- оцінка обраних пріоритетних цінностей студентів станом на 2026 рік.

Для проведення емпіричного дослідження мною було обрано валідні та надійні методики для діагностики цінностей студентів, такі як:

- 1) Методика «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості С. С. Бубнова»;
- 2) Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча (RVS), в модифікації Б.С. Круглова;
- 3) Методика Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» (адаптація І. Семків).

У сукупності обрані методики є взаємодоповнювальними, оскільки дають змогу розглянути ціннісну сферу особистості з різних боків. Методика С. Бубнової допомагає виявити реальну структуру ціннісних орієнтацій, тобто ті цінності, які фактично впливають на поведінку і життєві рішення людини. Методика М. Рокіча дає можливість встановити ієрархію життєвих цілей і засобів їх досягнення.

Застосування зазначених методик дозволяє простежити ціннісну сферу від конкретних життєвих пріоритетів до глибинних мотиваційних установок. Для дослідження в умовах війни це особливо важливо, оскільки саме в ситуації нестабільності ціннісна система зазнає найбільш помітних змін.

3.2 Специфіка вивчення індивідуальної системи життєвих цінностей людини (результати методики Шалома Шварца)

Для вивчення ціннісної сфери студентів було застосовано методику Ш. Шварца «Портрет цінностей» (PVQ), що належить до найбільш інформативних засобів дослідження базових цінностей. Її використання дало змогу виявити, які орієнтири є провідними для респондентів і як вони організовані між собою.

Методику пройшли 75 студентів обох статей. Оброблення емпіричних даних здійснювалося шляхом узагальнення індивідуальних показників і обчислення середніх значень за кожною ціннісною категорією відповідно до моделі Ш. Шварца.

Для більш точного аналізу Ш. Шварц пропонує змістовні характеристики кожної цінності, на які доцільно спиратися під час інтерпретації отриманих даних.

1. Самостійність (self-direction). Цей тип цінності відображає прагнення людини до автономного мислення, вільного вибору та творчої самореалізації. Особи з вираженою орієнтацією на самостійність схильні керуватися власними судженнями, брати відповідальність за рішення і цінувати індивідуальність у собі та в інших. Залежність від зовнішнього контролю для них є психологічно неприйнятною.

2. Стимуляція (stimulation). Дана цінність пов'язана з потребою у новизні, динаміці та емоційному піднесенні. Люди, для яких вона є значущою, зазвичай шукають нові враження, не бояться ризику, охоче змінюють середовище й відкриті до подій, що порушують звичний перебіг життя. Монотонність і передбачуваність сприймаються ними як обмеження.

3. Гедонізм (hedonism). Ця орієнтація виражає прагнення до задоволення, комфорту та приємного проведення часу. Для таких людей важливими є відпочинок, фізичне благополуччя, якісне харчування та можливість насолоджуватися життям у побутових і дозвіллевих ситуаціях.

4. Досягнення (achievement). У центрі цієї цінності – особистий успіх, результативність і саморозвиток. Люди, які надають їй перевагу, прагнуть до нових цілей, хочуть бути конкурентними та отримувати позитивну оцінку з боку оточення. Для них важливими є високі результати, соціальне визнання і відчуття власної спроможності.

5. Влада (power). Ця цінність відбиває прагнення до контролю, впливу та доступу до ресурсів. У суспільствах із вираженою ієрархією вона набуває особливого значення, оскільки можливості людини часто залежать від її статусу. Відтак

орієнтація на владу пов'язана з бажанням посідати керівні позиції та володіти матеріальними й соціальними ресурсами.

6. Безпека (security). Мотиваційним ядром цієї цінності є потреба в стабільності, захищеності та передбачуваності. Особи з такою орієнтацією намагаються уникати ризику й загрозливих ситуацій, дбають не лише про власний спокій, а й про добробут близьких, суспільний порядок і національну безпеку.

7. Конформізм (conformity). Цей тип цінності передбачає стримування дій і прагнень, які можуть порушувати соціальні норми або створювати незручності для інших. Для людей із вираженим конформізмом особливого значення набувають ввічливість, нормативність, дотримання правил і повага до авторитету.

8. Традиція (tradition). Дана цінність пов'язана з прихильністю до усталених звичаїв, релігійних обрядів і норм поведінки, що підтримують єдність групи та передачу культурного досвіду. Для таких людей важливими є сімейна наступність, збереження обрядів і відсутність надмірного акценту на індивідуальній винятковості.

9. Універсалізм (universalism). Основою цієї цінності є прагнення до розуміння, толерантності та захисту добробуту людей і природи. Особи, для яких вона значуща, зазвичай підтримують ідеї справедливості, рівності, екологічної відповідальності та захисту вразливих соціальних груп.

10. Доброзичливість (benevolence). У центрі цієї цінності — турбота про благополуччя найближчого оточення. Люди, орієнтовані на доброзичливість, намагаються підтримувати рідних, друзів і колег, цінують чесність, вірність, відповідальність і прагнуть бути надійною опорою для близьких.

Отримані результати узагальнено у вигляді таблиці 3.2.1, де подано середні показники вираженості основних типів цінностей у вибірці. На рисунку 3.2.1 їх відображено у відсотковому співвідношенні.

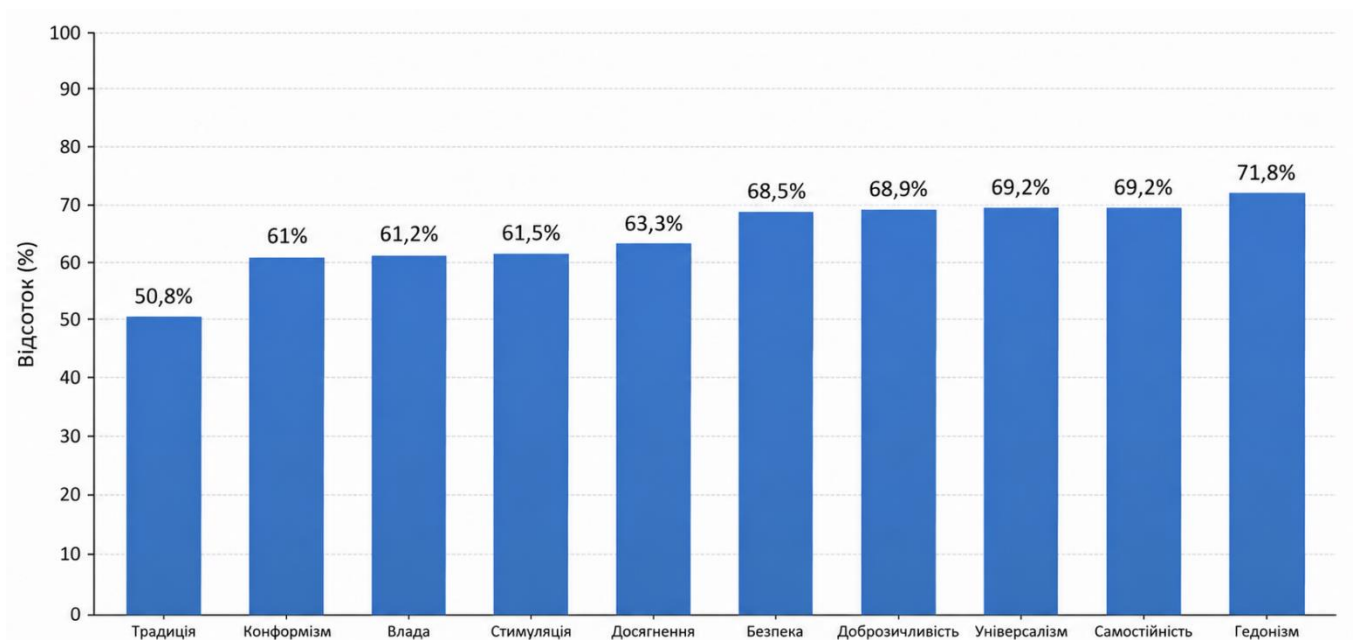
Таблиця 3.2.1

Аналіз результатів дослідження за методикою Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» (адаптація І. Семків)

Цінності	Середні показники за формулами
----------	--------------------------------

Конформізм	190,75
Традиція	158,5
Доброзичливість	215
Універсалізм	215,8
Самостійність	216
Стимуляція	192
Гедонізм	224
Досягнення	197,5
Влада	191
Безпека	213,6

Для наочного представлення отриманих результатів дослідження доцільно використати діаграму, що відображає розподіл відповідей респондентів за відсотковими показниками.

Рис. 3.2.1. Аналіз результатів дослідження за методикою Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» (адаптація І. Семків)

За результатами застосування методики можливим є конструювання ієрархічної моделі ціннісних орієнтацій як окремої особистості, так і соціальної групи. Цінність, що отримує найвищі кількісні показники, визначається як домінуюча та виступає ключовим чинником, який спрямовує діяльність і творчий

потенціал індивіда. Ефективна мотивація особистості до певного виду активності передбачає врахування тих мотиваційних цілей, які займають провідні позиції у структурі її цінностей. Таким чином, на основі отриманих емпіричних даних формується ієрархічна система цінностей особистості.

Дані, які були отримані в результаті даної методики свідчать, що на даний час для студентів найбільш важливими цінностями є гедонізм (71,8 %), самостійність (69,2 %), універсалізм (69,2 %) та доброзичливість (68,9 %). Це вказує на те, що сучасна молодь, більш орієнтовна на власний комфорт, пріоритет для них частіше власне задоволення та проведення вільного часу за розвагами. В той же момент, прагнення до самостійності, вміння брати відповідальність за вибір та вчинки, а також опиратися на власне бажання, в сферах життя, професії та творчості. Проте, високі показники універсалізму та доброзичливості, дають розуміння наскільки важливо для молодого покоління боротьба за справедливість, рівні права, толерантність та вміння прийти на допомогу іншій людині в скрутній ситуації.

Рівень цінностей такі як безпека, не займає останні місця (68,5 %), і це зрозуміло, особливо в період повномасштабної війни, коли рівень стресу та тривоги тільки зростає.

Меншу цінність представляють досягнення (63,3 %), стимуляція (61,5%) та влада (61,2 %), це дає розуміння, що егоцентризм, кар'єризм та самопожертва своїм фізичним та психологічним здоров'ям, не є вибором студентів.

Та нижчі відсотки представлені саме видам конформізму (61%) та традиційності (50,8%). Це можна свідчити про зниження орієнтації цінностей пов'язаних з соціальними нормами, застарілими культурними цінностями та ієрархією.

Отже, узагальнюючи результати можна зазначити, що отримані дані узгоджуються з висновками дослідників щодо впливу війни на систему цінностей. Зокрема, О.Л. Вакуленко та А. К. Бутенко зазначають, що в умовах повномасштабної війни на перший план виходять потреби у безпеці, стабільності близького оточення та здоров'ї, а водночас посилюється значення колективістських цінностей- єдності, взаємодопомоги та солідарності [5, с.14]. Високі показники універсалізму та

доброзичливості серед студентів (порядку 69%) свідчать про зростаючу орієнтацію на загальнолюдські і гуманістичні пріоритети, що відповідає ідеям про посилення альтруїзму й підтримки інших під впливом війни. Одночасно дослідження показали, що саме цінності автономії й безпеки набувають більшого значення у воєнний час. Отримані дані підтверджують це: високий рівень самостійності (69,2%) відображає прагнення студентів зберігати незалежність мислення та відповідальність за власні рішення навіть у кризових умовах.

Значення безпеки (68,5%) утримується на одному з провідних місць, що корелює з ідеєю про зростання значущості захисту власного добробуту й стабільності під час війни.

Разом з тим виявлено зниження вагомості цінностей, пов'язаних з домінуванням і конформізмом. Зокрема, низькі показники цінностей «влада» (61,2%), «конформізм» (61,0%) та «традиція» (50,8%) співпадають із висновками інших дослідників: у час боротьби за незалежність ці цінності втрачають пріоритет, тоді як цінності «самостійність» та «безпека» посилюються. Це свідчить, що студентська молодь не прагне ієрархічного домінування чи сліпого підпорядкування, а в кризовій ситуації насамперед зосереджена на виживанні, взаємодопомозі та особистій автономії.

Високий показник гедонізму може вказувати на тенденцію на зосередженні на власному комфорті та емоційному розвантаженні як спосіб збереження психологічної рівноваги в умовах стресу війни.

Таким чином, отримані результати демонструють, що ціннісна система студентів зазнала трансформації: на перший план вийшли цінності особистого благополуччя, автономії та солідарності, що логічно відповідає соціально-психологічним реаліям воєнного часу.

3.3 Особливості ціннісних орієнтацій студентів (результати методик М. Рокіча та С.С. Бубнова)

Наразі однією з найбільш уживаних є методика дослідження ціннісних орієнтацій, запропонована М. Рокічем, яка ґрунтується на процедурі прямого ранжування переліку цінностей. Водночас її результати значною мірою зумовлені рівнем адекватності самооцінки респондентів, у зв'язку з чим отримані дані доцільно доповнювати результатами інших психодіагностичних інструментів.

У межах своєї концепції М. Рокіч виокремлює два основні типи цінностей: термінальні — як уявлення про бажані кінцеві цілі індивідуального існування, що надають сенсу життю та визначають його спрямованість; та інструментальні — як переконання щодо прийнятних способів поведінки або особистісних якостей, які забезпечують досягнення цих цілей. Така класифікація узгоджується з традиційним поділом на цінності-цілі та цінності-засоби.

Дослідження ціннісних орієнтації сучасних студентів, проведене з використанням методики М. Рокіча, дозволило визначити провідні сфери цінностей. Загальна кількість респондентів складала 75 людей.

За результатами дослідження можна чітко виділити ієрархію пріоритетів, які представлено у Табл. 3.3.1. та Рис. 3.3.1.

Табл. 3.3.1

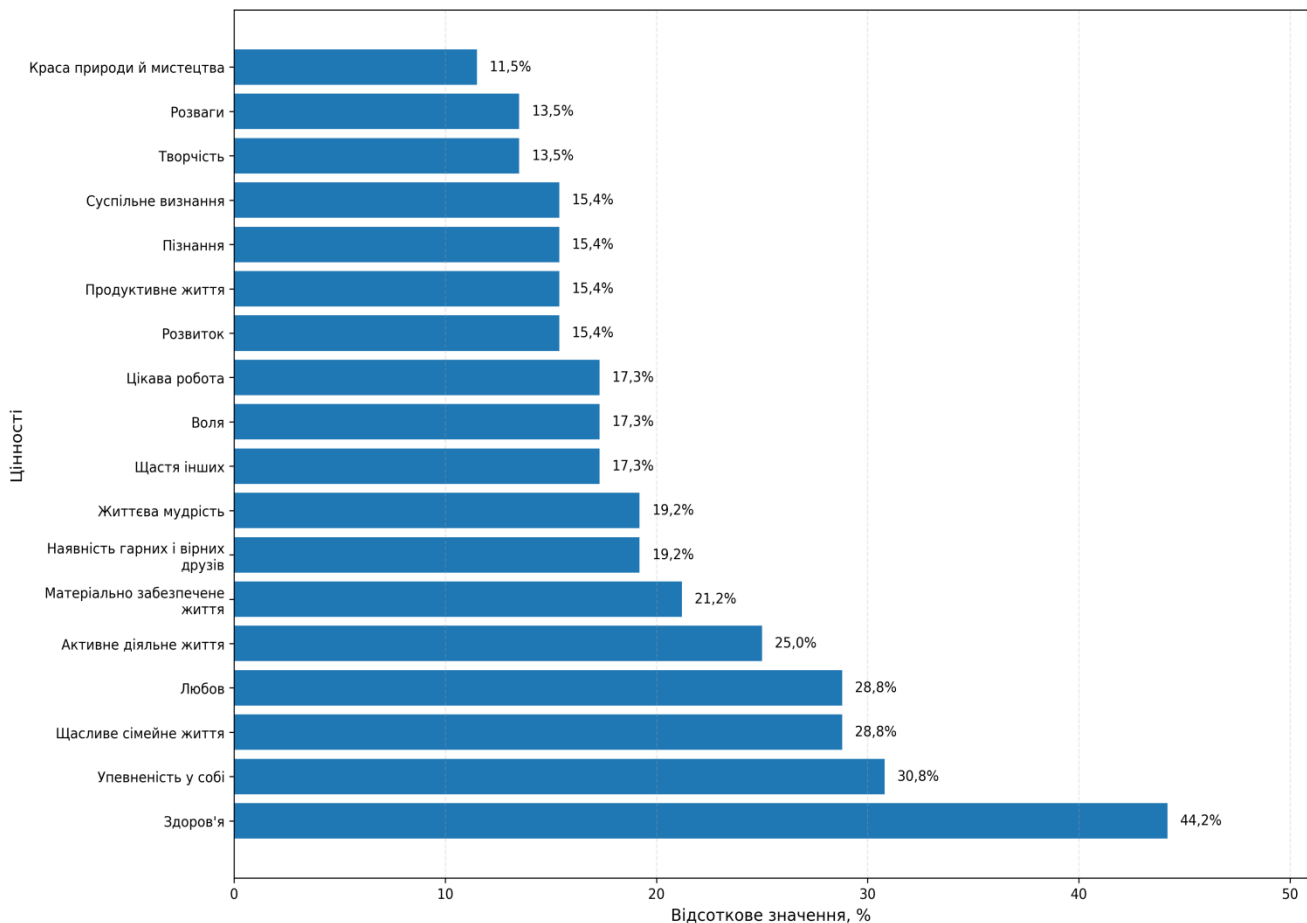
Аналіз термінальних цінностей за М. Рокічем

Цінність	Пріоритетність (числова)	Пріоритетність (відсоткова)
1. Активне діяльне життя (повнота й емоційна насиченість життя)	13	25%
2. Життєва мудрість	10	19,2%
3. Здоров'я (фізичне й психічне)	23	44,2%
4. Цікава робота	9	17,3%
5. Краса природи й мистецтва	6	11,5%
6. Любов (духовна й фізична близькість із коханою людиною)	15	28,8%
7. Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних ускладнень)	11	21,2%
8. Наявність гарних і вірних друзів	10	19,2%
9. Суспільне визнання (повага навколишніх, колективу, товаришів)	8	15,4%

10. Пізнання(можливість розширення своєї освіти, світогляду)	8	15,4%
11. Продуктивне життя (використання своїх можливостей, сил і здібностей)	8	15,4 %
12. Розвиток (робота над собою, фізичне й духовне вдосконалювання)	8	15,4%
13. Розваги (приємне проведення часу, відсутність обов'язків)	7	13,5%
14. Воля (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)	9	17,3%
15. Щасливе сімейне життя	15	28,8%
16 Щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалювання інших людей, усього народу, людства в цілому)	9	17,3%
17. Творчість (можливість творчої діяльності)	7	13,5%
18. Упевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)	16	30,8%

З метою узагальнення та візуалізації результатів методики М. Рокіча за термінальними цінностями було побудовано діаграму, яка ілюструє особливості

розподілу життєвих цінностей сучасних студентів.

Рис. 3.3.1. Пріоритизація термінальних цінностей студентів за методикою М. Рокіча

За даними, які отримала під час свого дослідження, можна побачити у Табл. 3.3.1 та Рис. 3.3.1, що серед термінальних цінностей, найбільшу значимість серед респондентів набрала шкала «здоров'я» (44,2%). Це свідчить про те, що в умовах війни через підвищений і тривалий стрес, втому та зниження доступності до медичної допомоги та обслуговування, внаслідок підвищеної небезпеки, молодь турбується за стан свого як фізичного, так і психічного здоров'я. Високий показник «упевненості у собі» (30,8%) скоріш всього вказує на те, що в сучасних реаліях незавжди покладатися на інших, і молодь хоче бути впевнена у своїх силах.

«Щасливе сімейне життя» (28,8%) та «Любов» (28,8%) займають не останнє місце в пріоритетах, адже відчуття безпеки, турботи, захищеності та потрібності у близьких людях, допомагає легше переносити труднощі сучасного життя. Далі

займає «Активне діяльне життя» (25%) та «Матеріально забезпечене життя» (21,2%). Згідно з вищесказаним, такі цінності впливають на якість життя, даючи можливість отримати відчуття стабільності, самостійності, соціальне благополуччя. «Наявність гарних і вірних друзів» (19,2%) разом із «Життєвою мудрістю» (19,2%), «Щастя інших» (17,3%), «Волею» (17,3%) та «Цікавою роботою» (17,3%), під час війни мають менше значення для студентів тому, що стає важливіше таке явище як гедонізм, свій комфорт, якість життя, безпека, здоров'я.

«Розвиток» (15,4%), «Продуктивне життя» (15,4%), «Пізнання» (15,4%) й «Суспільне визнання» (15,4%) отримали однаковий відсоток значущості через нестачу психологічних ресурсів, мотивацію, постійну невизначеність і страх за власне майбутнє, студентам важко концентруватися та досягати поставлених цілей.

«Творчість» (13,5%), «Розваги» (13,5%), «Краса природи і мистецтва» (11,5%) займають останні за пріоритетністю місця, адже через постійний скролінг новин, карт тривоги, телеграм каналів із описом подій, які оновлюються постійно, у студентів не залишається часу для оновлення себе, своїх хобі та просто відпочинку. Важко розважатися, так як є розуміння, що наші військові роблять все можливе, віддають свої життя, щоб хоча б день ми могли провести спокійно та у безпеці.

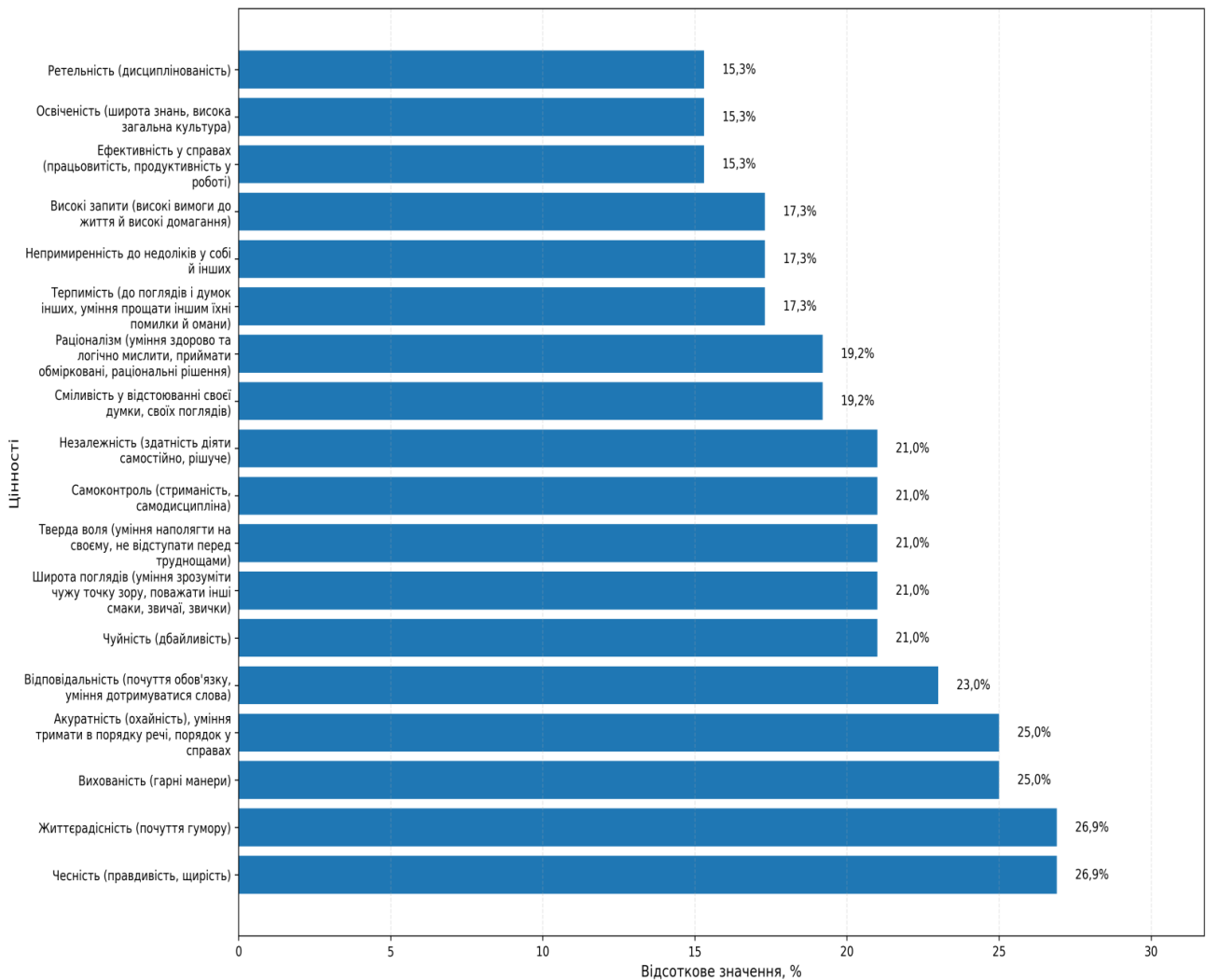
Табл. 3.3.2

Аналіз інструментальних цінностей за М. Рокічем

Цінність	Пріоритетність (числова)	Пріоритетність (відсоткова)
1. Акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах	13	25%
2. Вихованість (гарні манери)	13	25%
3. Високі запити (високі вимоги до життя й високі домагання)	9	17,3%
4. Життєрадісність (почуття гумору)	14	26,9%
5. Ретельність (дисциплінованість)	8	15,3%%
6. Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче)	11	21%

7. Непримиренність до недоліків у собі й інших	9	17,3%
8. Освіченість (широта знань, висока загальна культура)	8	15,3%
9. Відповідальність (почуття обов'язку, уміння дотримуватися слова)	12	23%
10. Раціоналізм (уміння здорово та логічно мислити, приймати обмірковані, раціональні рішення)	10	19,2%
11. Самоконтроль (стриманість, самодисципліна)	11	21%
12. Сміливість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів	10	19,2%
13. Тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами)	11	21%
14. Терпимість (до поглядів і думок інших, уміння прощати іншим їхні помилки й омани)	9	17,3%
15. Широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички)	11	21%
16. Чесність (правдивість, щирість)	14	26,9%
17. Ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі)	8	15,3%
18. Чуйність (дбайливість)	11	21%

З метою візуалізації отриманих результатів методики М. Рокіча за інструментальними цінностями, було побудовано діаграму яка ілюструє особливості розподілу життєвих цінностей сучасних студентів.

Рис. 3.3.1. Пріоритизація інструментальних цінностей студентів за методикою М. Рокіча

Отримані дані результатів інструментальних цінностей респондентів було проаналізовано та представлено у вигляді Табл. 3.3.2 та переведено у відсоткові значення за допомоги діаграми Рис. 3.3.2 для наочної пріоритизації за показниками.

Лідерами у цінностях- засобах (інструментальних цінностях) є «Чесність» та «Життєрадісність», які набрали по 26,9%. Це можна пов'язати з тим, що життєрадісність – це є фігурально світлом у важкі та сумні часи, адже позитивне мислення допомагає йти до цілі і мати надію, що все закінчиться нашою перемогою, що наш український народ все подолає і ми зможемо жити без страху виходити на вулицю та проживати найкращі свої миті життя. Чесність, в свою чергу, більше пов'язана з тим, що сучасна молодь бачить багато політичної брехні, дезінформації,

плутанини та розуміє, що ця риса може дати більше позитивних наслідків. Чесність із собою, із близькими, з оточенням, суспільством є невід'ємною частиною комунікації та поєднанням однодумців, що об'єднує та допомагає знайти рішення у виході з різних ситуацій та сучасних викликів.

Далі за значущістю посідають цінності «Вихованість» (25%) «Акуратність» (25%) та «Відповідальність» (23%). Перше допомагає налагодити соціальні контакти та залишатися в гарних відносинах із людьми. Акуратність та відповідальність вважаються запорукою дисциплінованої людини, а вона в свою чергу, допомагає досягти цілей.

Такі цінності, як «Чуйність», «Широта поглядів», «Тверда воля», «Самоконтроль» та «Незалежність» отримали спільний відсоток значущості в 21%. Це можна пов'язати з тим, що кожна риса особистості, як цінність, є невід'ємною для досягання поставленої мети в житті та впевненості у собі, своїх рішеннях і вмінням їх обґрунтовувати. «Сміливість у відстоюванні своєї думки» (19,2%) та «Раціоналізм» (19,2%) допомагають фільтрувати інформацію, що постійно надходить із ЗМІ, шукати факти, а не думку однієї людини, та на основі цього створювати власне бачення того, що відбувається, опираючись лише на перевірені джерела.

«Терпимість (до поглядів і думок інших, уміння прощати іншим їхні помилки й омани)» (17,3%) , «Непримиренність до недоліків у собі та інших» (17,3%) і «Високі запити (високі вимоги до життя й високі домагання)» (17,3%), його обрали одним із найменшим тому, що студенти не вважають ці якості ефективними та їх моральні погляди не зтикаються з моральними напрямками. Їх моральні цінності не збігаються з даними методами досягнення цілей, адже не покращує комунікацію зі старшими та більш досвідченими людьми.

«Ефективність у справах», «Освіченість» та «Ретельність» зайняли найнижчий показник у 15,3%. Опіраючись на дані з методики Ш. Шварца, де лідером серед цінностей виступав гедонізм, можна зробити висновок, що сучасні студенти хочуть

отримати для себе максимум благ та задоволення, але не бажають для цього вкладати багато зусиль, адже це займає час і ресурси і хочеться отримати все тут і зараз.

Отже, комплексний аналіз показує, що структура термінальних та інструментальних цінностей взаємопов'язана. Наприклад, висока оцінка «здоров'я» як кінцевої мети відповідає прагненню «впевненості» і «самоконтролю», як засобу.

«Сім'я» і «Любов» як цілі співвідносяться з інструментальною «відповідальністю» та «чуйністю» - безпека близьких важлива, отже підкреслюється обов'язковість допомоги й підтримки. Концентрація на особистісних терміналах, таких як «здоров'я», «сім'я», «упевненість» корелює з упором на моральних інструментах – «чесність» і «доброта». Це яскравий ефект екстремальних ситуацій: люди керуються не стільки прагматичними навичками, скільки моральними орієнтирами і соціальною підтримкою.

Результати варто розглядати через призму сучасних подій: війна посилює оцінку виживання, безпеки та єдності. Це підтверджує наше спостереження про зростання ваги особистої волі та самодостатності. Одночасно особисті цілі (здоров'я, сім'я) опиняються на першому місці, а «високі ідеали», «краса», «розваги» - на останньому. Цей зсув відповідає і висновкам по психології: у війні пріоритетними стають фізичне і психічне виживання, підтримка близьких та оптимізм.

Отримані результати дослідження **реальної структури ціннісних орієнтацій особистості С. Бубнова** представлено у Табл.3.3.3 та Табл. 3.3.4. Загальна кількість респондентів складає 75 студентів. Рівень вираженості кожної поліструктурної ціннісної орієнтації особистості визначається відповідно до ключа, поданого у бланку відповідей. На цій основі здійснюється підрахунок кількості позитивних відповідей у межах усіх одинадцяти стовпців цінностей (див. Додаток А).

У процесі обробки індивідуальних результатів формується графічний профіль, який відображає ступінь вираженості кожної окремої цінності. При цьому по вертикальній осі відкладається кількісний показник (за шестибальною шкалою), тоді як по горизонтальній осі представлено типи цінностей.

Табл.3.3.3

Отримані максимальні числові результати за кожну відповідь

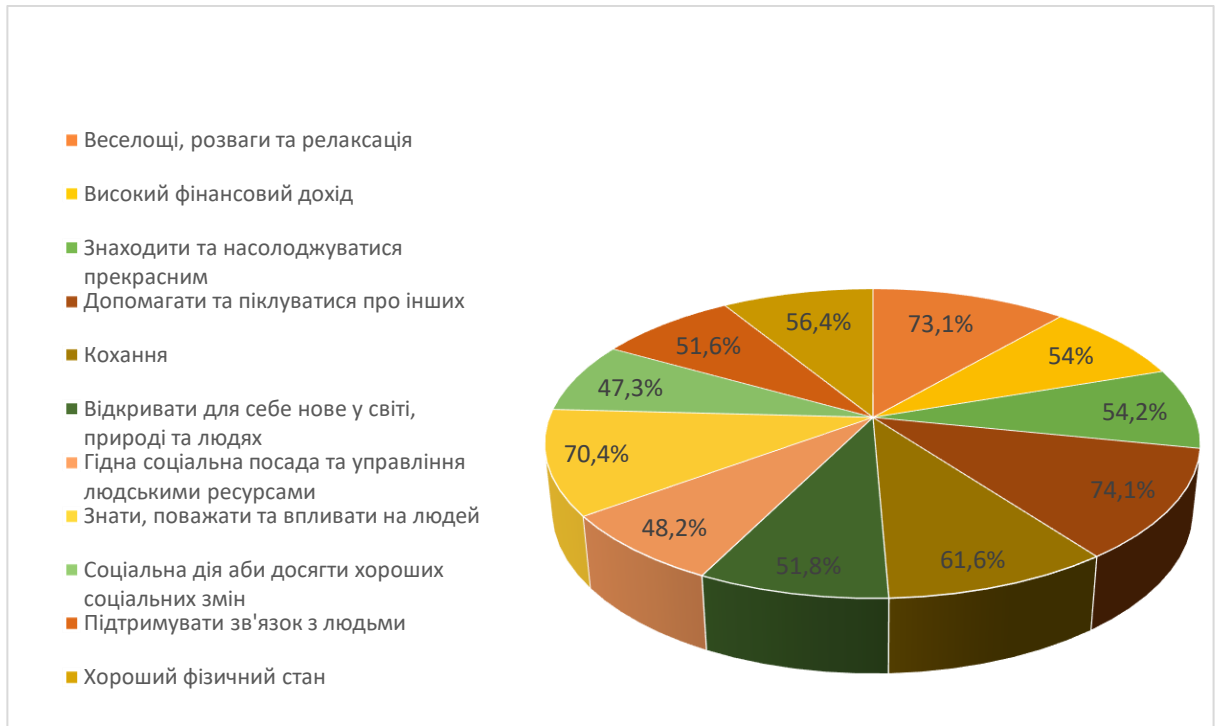
60	68	40	60	51	53	41	68	33	55	54
64	37	17	66	69	31	34	71	58	42	66
33	43	70	42	38	16	51	32	24	42	54
65	33	38	68	42	58	16	23	52	51	28
36	16	29	68	48	22	32	59	26	38	20
71	46	50	31	29	53	43	64	20	4	32
Σ 329	243	244	335	277	233	217	317	213	232	254
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

Табл. 3.3.4

Результати дослідження реальної структури ціннісних орієнтацій особистостей студентів за С. Бубною

Ціннісні орієнтації	Відповіді	
	Числові	Відсоткові
1. Веселощі, розваги та релаксація	329	73,1%
2. Високий фінансовий дохід	243	54%
3. Знаходити та насолоджуватися прекрасним	244	54,2%
4. Допомогати та піклуватися про інших	335	74,4%
5. Кохання	277	61,6%
6. Відкривати для себе нове у світі, природі та людях	233	51,8%
7. Гідна соціальна посада та управління людськими ресурсами	217	48,2%
8. Знати, поважати та впливати на людей	317	70,4%
9. Соціальна дія аби досягти хороших соціальних змін	213	47,3%
10. Підтримувати зв'язок з людьми	232	51,6%
11. Хороший фізичний стан	254	56,4%

На Рис. 3.3.4. зображені відсоткові співвідношення 11 цінностей, які були запропоновані Світланою Бубною. Завдяки дослідженню життєвих цінностей сучасних студентів, можна продемонструвати пріоритезацію значущості на базі отриманих даних, яку проходило 75 студента віком від 18 до 23 років

Рис. 3.3.4. Пріоритетність цінностей за методикою «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості С.С. Бубнова»

За результатами дослідження видно, що ціннісна ієрархія сучасних студентів України в умовах війни зміщується у бік тих орієнтацій, які забезпечують емоційну підтримку, психологічну рівновагу та відчуття безпеки.

Найвищий показник отримала цінність «Допомагати та піклуватися про інших» (74,4%), що свідчить про посилення почуття взаємної відповідальності та солідарності. У складний час молодь частіше бачить навколо себе потребу в підтримці, тому допомога іншим стає не просто моральною нормою, а способом бути корисним у складних обставинах. «Веселощі, розваги та релаксація» (73,3%) також мають дуже високий показник, оскільки постійний стрес, тривоги й інформаційне

перевантаження викликають потребу хоча б у короткочасному психологічному відновленні.

Далі за значущістю йде цінність «Знати, поважати та впливати на людей» (70,4%). Її високий рівень можна пояснити тим, що у кризових умовах особливо важливим стають комунікація, довіра, взаєморозуміння та здатність об'єднувати інших навколо спільної мети. «Кохання» (61,6%) зберігає високу позицію, тому що в умовах небезпеки саме близькі стосунки дають людині відчуття захищеності, тепла та емоційної опори.

Цінність «Хороший фізичний стан» (56,4%) посідає важливе місце, оскільки війна посилює усвідомлення крихкості життя і здоров'я. Студенти більше замислюються над власним самопочуттям, силою, витривалістю, можливістю залишатися працездатними в умовах постійного виснаження. «Знаходити та насолоджуватися прекрасним» (54,2%) зберігає значущість, але вже не домінує, бо естетичні потреби часто виступають на другий план, коли базовими стають питання безпеки, виживання та емоційної стійкості. «Високий фінансовий дохід» (54%) також має вагомe місце, адже матеріальна стабільність стає джерелом власної відносної впевненості у майбутньому.

Деяко нижче, але все ще значущі показники мають «Відкривати для себе нове у світі, природі та людях» (51,8%) і «Підтримувати зв'язок з людьми» (51,6%). Перша цінність показує, що пізнавальний інтерес у молоді не зникає, однак війна звужує простір для вільного саморозвитку і змушує частіше зосереджуватися на більш практичних та нагальних потребах. Друга цінність відображає потребу не залишатися на одинці, зберігати коло спілкування і відчуття належності до спільноти.

Цінність «Гідна соціальна посада та управління людськими ресурсами» (48,2%) посіла середню позицію, що свідчить про наявність професійних амбіцій, але не їхню провідну роль у теперішніх життєвих пріоритетах. «Соціальна дія аби досягти хороших соціальних змін» (47,3%) також не є серед провідних орієнтацій.

Таким чином, війна сформувала у студентів нові пріоритети: переживання загрози активізувало базові цінності виживання (безпека, єдність, підтримка), гіпервідповідальність за інших – соціальні та альтруїстичні цінності, а невизначеність майбутнього – прагнення особистої автономії і негайного благополуччя (гедонізм). Традиції та статуси відійшли на другий план через деконструкцію довоєнних норм. Ці зміни відповідають даним фахівців: психологи зауважують, що ця війна «не про деградацію, а про людські цінності» – люди, що пройшли через неї, «в більшості зростають морально й духовно». У цілому війна виступає потужним каталізатором переоцінки цінностей, зрушуючи акценти з інституційних складових на особисті та міжособистісні (альтруїстично-гуманістичні).

Висновок до третього розділу

Узагальнення результатів емпіричного дослідження дає підстави стверджувати, що в умовах війни система життєвих цінностей сучасних студентів України зазнала помітної трансформації й стала більш зорієнтованою на збереження внутрішньої рівноваги, особистої безпеки та близьких міжособистісних зв'язків. За методикою Ш. Шварца провідними виявилися гедонізм (71,8%), самостійність (69,2%), універсалізм (69,2%), доброзичливість (68,9%) і безпека (68,5%), тоді як найменш вираженою лишилася традиція (50,8%); це свідчить про перевагу цінностей, пов'язаних із психологічним комфортом, автономією, гуманістичною спрямованістю та потребою в захищеності над жорсткою нормативністю й консервативністю. Дані методики М. Рокіча підтверджують цю тенденцію: серед термінальних цінностей найвищі показники отримали здоров'я (44,2%), упевненість у собі (30,8%), любов (28,8%) і щасливе сімейне життя (28,8%), а серед інструментальних - чесність (26,9%), життєрадісність (26,9%), вихованість (25%), акуратність (25%) та відповідальність (23%). Натомість нижчі позиції посіли творчість (13,5%), розваги (13,5%), краса природи й мистецтва (11,5%), а також ефективність у справах, освіченість і ретельність (по 15,3%). Результати методики

С. Бубнової також демонструють перевагу цінностей, пов'язаних із підтримкою інших і емоційним відновленням: найвищими стали допомагати та піклуватися про інших (74,4%), веселощі, розваги та релаксація (73,1%), знати, поважати та впливати на людей (70,4%), кохання (61,6%) і хороший фізичний стан (56,4%), тоді як нижчі показники мають гідна соціальна посада та управління людськими ресурсами (48,2%) і соціальна дія для досягнення хороших змін (47,3%).

Отже, можна зробити висновок, що в сучасних студентів у пріоритеті є не статусність і не формальна успішність, а здоров'я, безпека, самостійність, чесність, взаємодопомога та емоційна підтримка; саме війна підсилює цю спрямованість, оскільки в умовах постійної загрози, невизначеності та інформаційного напруження молодь орієнтується насамперед на те, що допомагає зберегти життя, психічну стійкість і відчуття людської опори.

ВИСНОВКИ

Під час написання даної роботи, був проведений аналіз наукових підходів щодо проблем визначення цінностей, підбір психодіагностичних методик і емпіричні дослідження та аналіз отриманих результатів. Моє наукове дослідження складалося з трьох основних етапів.

На першому етапі здійснювався аналіз теоретичних аспектів понять цінностей та ціннісних орієнтацій, вивчалася інтеграція різних наукових підходів, що дозволило більш повно зрозуміти механізми формування ціннісних орієнтацій сучасної молоді, а також виявити особливості їх змін в умовах війни, що є важливим для подальшого емпіричного дослідження даної проблеми. Також проаналізовані особливості соціально-психологічного розвитку студентської молоді, що дало розуміння про важливі складові становлення їх як особистостей та формуванні власних цінностей під впливом політично-економічних та соціально-психологічних процесів, які відбуваються на даний момент в Україні. Виокремлено суперечливість поєднання прагнення до незалежності та матеріального добробуту з недостатнім життєвим досвідом та емоційним максималізмом. Особисті цінності (самореалізація, здоров'я, успіх) співіснують із соціальними (справедливість, свобода, демократія), що особливо актуалізуються в умовах кризових суспільних подій.

На другому етапі були підібрані психодіагностичні методики, які є валідними та надійними для дослідження. Ключовим у виборі цих методик стало бажання дослідити їхню реальну структуру й реалізацію в умовах невизначеності, травматичного досвіду та мобілізаційного тиску.

Методологічна складова дослідження обґрунтовує вибір трьох психодіагностичних інструментів для комплексного аналізу ціннісних орієнтацій молоді в умовах воєнного стану.

По-перше, методика, розроблена С. С. Бубновою, дозволяє ідентифікувати актуальну ієрархію одиннадцяти основоположних цінностей у повсякденному житті респондентів.

По-друге, методика М. Рокіча (RVS) у модифікації Б. С. Круглова забезпечує виокремлення та аналіз термінальних (орієнтованих на кінцеві цілі) і інструментальних (орієнтованих на засоби досягнення мети) цінностей із їх подальшим ранжуванням за рівнем значущості та можливістю реалізації.

Третім інструментом є методика Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» (адаптація І. Семків), яка є особливо доцільною у дослідженнях трансформації ціннісної сфери в умовах соціальних змін, оскільки вона дає змогу фіксувати зміну пріоритетів особистості та групи. В умовах війни це набуває особливого значення, адже у молоді можуть посилюватися орієнтації на безпеку, підтримку, відповідальність і збереження життєвої стабільності.

На третьому етапі здійснювався аналіз результатів студентів віком від 18 до 23 років, з яких пройшли 75 респондента за методиками Ш. Шварца та М. Рокіча та методикою С. Бубнової, які відповідали на питання за допомогою Google Forms. Отримані дані були проаналізовані та представлені у вигляді таблиць та діаграм, що допомогло систематизувати та продемонструвати пріоритетні цінності. На перших місцях у методиці «Портрет цінностей» посідають такі показники, як «гедонізм», «самостійність», «універсалізм» та «доброзичливість» та «безпека». У методиці «Ціннісних орієнтацій» серед термінальних цінностей, найбільшими показниками були «здоров'я» й «упевненість у собі». Серед інструментальних – «чесність» та «життєрадісність». За методикою «Діагностика реальної структури цінних орієнтацій особистості» пріоритетні місця займають «допомога та піклування про інших», «веселощі, розваги та релаксація» у поєднанні із «знати, поважати та впливати на людей». Найнижчі показники отримали такі цінності, як «традиції», «конформізм», «краса природи і мистецтва» та «соціальна дія аби досягти хороших соціальних змін».

Отже, війна сформувала у студентів нові пріоритети: переживання загрози активізувало базові цінності виживання (безпека, єдність, підтримка), гіпервідповідальність за інших – соціальні та альтруїстичні цінності, а невизначеність майбутнього – прагнення особистої автономії і негайного

благополуччя (гедонізм). Традиції та статуси відійшли на другий план через деконструкцію довоєнних норм. У цілому війна виступає потужним каталізатором переоцінки цінностей, зрушуючи акценти з інституційних складових на особисті та міжособистісні (альтруїстично-гуманістичні).

Перспективи подальших досліджень проблеми полягають у поглибленому вивченні динаміки ціннісних орієнтацій студентської молоді в різних регіонах України з урахуванням впливу воєнних, соціально-економічних і освітніх чинників. Доцільним є також порівняльний аналіз ціннісних пріоритетів студентів, які перебувають в Україні та за її межами, а також дослідження відмінностей між групами респондентів залежно від статі, курсу навчання, спеціальності та рівня психологічної стійкості.

Актуальним напрямом є вивчення взаємозв'язку між ціннісними орієнтаціями, рівнем тривожності, стресостійкості, резильєнтності та особистісної адаптації студентів в умовах тривалої кризової ситуації. Перспективним також є застосування лонгітюдного підходу, що дасть змогу відстежити зміни ціннісної сфери молоді в динаміці - від періоду воєнного стану до етапу повоєнного відновлення. Окремого наукового інтересу становить розроблення та апробація психологічних програм, спрямованих на підтримку ціннісно-сміслової сфери студентів, розвиток їхньої психологічної стійкості та формування конструктивних життєвих перспектив.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранівський В. Ф. Ціннісні орієнтації студентської молоді та їх роль в консолідації українського суспільства. *Науковий вісник. Серія: Філософія*. Харків : ХНПУ, 2014. Вип. 43. С. 39–52.
2. Барчій М. С., Воронова О. Ю. Трансформація ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія*. 2020. Вип. 1 (11). С. 252–254.
3. Бибик Д. Д. Ціннісні орієнтири молоді у побудові успішного майбутнього. *Габітус*. 2022. Вип. 43. С. 13–16.
4. Бодрійяр Ж. Симулякри та симуляція / пер. з фр. В. Ховхун. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2004. 230 с.
5. Вакуленко О. Л., Бутенко А. К. Ціннісні орієнтації українців в умовах повномасштабного вторгнення. *Габітус*. 2025. Вип. 77, т. 2. С. 150–156.
6. Варакута М. Л., Джиг А. А. Психологічна ціна війни: дослідження впливу на цінності та психічне здоров'я молоді. *Перспективи та інновації науки*. 2024. № 5 (39). С. 55–61.
7. Вихрущ А. В., Христенко О. М. Система цінностей молоді в контексті особистісної парадигми : монографія. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. 227 с.
8. Ворона В., Шульга М. О. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. 30 років незалежності. Київ : Інститут соціології НАН України, 2021. Вип. 8 (22). 620 с.
9. Галян І. М. Психодіагностика : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 464 с.
10. Гончаренко Т. Інституційний підхід у соціології: основні концепції та напрямки. Львів : Видавництво «Львівська політехніка», 2019. 212 с.
11. Гриценко Т. Є. Аксіологічний підхід у вивченні ціннісних орієнтацій особистості. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*. 2013. Вип. 1 (4). С. 29–36.

12. Гусєва С. В. Структурно-функціональний підхід до дослідження ціннісних орієнтацій студентської молоді. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2017. Вип. 4 (44). С. 360–363.
13. Джиг А. А. Ціннісні орієнтири української молоді в контексті воєнних реалій : магістерська робота. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2024. 71 с.
14. Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості (С. С. Бубнова). URL: <http://testik.com.ua/diagnostyka-realnoyi-struktury-tsinnisnyh-oriyentatsij-osobystosti-s-s-bubnova/> (дата звернення: 01.05.2026).
15. Євдокімова О. О. Соціально-психологічні особливості студентського віку та їх урахування в системі психологічного супроводу. *Наука і освіта*. 2009. № 4. С. 1–5.
16. Запесоцкий А. С. Діти епохи змін: їх цінності і вибір. *Соціологічні дослідження*. 2006. Вип. 12. С. 98–104.
17. Зубіашвілі І. К., Лапіна І. Г. Соціальна психологія; психологія соціальної роботи. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2025. Т. 36 (75), № 5. С. 33–38. URL: https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/5_2025/8.pdf (дата звернення: 01.05.2026).
18. Кононенко О. І. Теоретичні підходи до вивчення ціннісних орієнтацій особистості в психології. *Вісник Одеського національного університету. Психологія*. 2011. Т. 16, вип. 7. С. 9–120.
19. Кравченко О. Соціологія: теорія та практика. Київ : Наукова думка, 2020. 340 с.
20. Круглов Б. С. Методика «Визначення ціннісних орієнтацій» (адаптований варіант методики М. Рокіча). URL: https://www.eztests.xyz/tests/value_kruglov/ (дата звернення: 01.05.2026).
21. Куделя О. В. Професійні цінності у структурі смисло-життєвих орієнтацій студентської молоді : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2024. 56 с.

22. Логвіновська Л. М. Особливості динаміки цінностей українських студентів в умовах війни. *Збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Львів : ЛНУ, 2022. С. 1–7.
23. Масюк О. П. Рефлексивні студії європейських ціннісних систем : навч. посіб. Запоріжжя : КСК-Альянс, 2021. 78 с.
24. Мелькумова А. С. Система цінностей сучасної української молоді: виклики військового часу. *Здоров'я і суспільство в умовах війни : зб. матеріалів наук. конф.* Одеса : ОНУ, 2022. С. 178–181.
25. Мельник В. Зміни в соціальних інститутах: аналіз та перспективи. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 79–81.
26. Метельська Н. Й. Психологічні основи дослідження та розвитку професійної самосвідомості працівників освіти / за ред. К. В. Седих. Полтава : ПП Шевченко, 2019. С. 25–105.
27. Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча. URL: http://psychologis.com.ua/metodika_cennostnye_orientacii_rokicha.htm (дата звернення: 01.05.2026).
28. Михальченко М. І. Суспільні цінності населення України в теоретичних і практичних вимірах. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013. 336 с.
29. Міляєва Л. М. Ціннісні орієнтації особистості: структура, функції, динаміка. *Проблеми сучасної психології*. 2015. Вип. 29. С. 145–152.
30. Рибалка В. В. Основи психології та педагогіки : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2003. 352 с.
31. Романюк Л. В. Психодіагностичні методи дослідження ціннісного становлення особистості. *Актуальні проблеми психології*. 2018. Т. VI, вип. 14. С. 42–50.
32. Сидоренко І. Соціальні інститути та їхній вплив на суспільство. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. С. 55–65.

- 33.Скок М. А. Ціннісні орієнтації особистості сучасного студента. *Вісник ЧДПУ*. Чернігів : ЧДПУ, 2002. Вип. 11. С. 128–132.
- 34.Слісаренко Ю. Ю. Дослідження психології життєвих цінностей у молоді : монографія. Київ : Міленіум, 2024. 94 с.
- 35.Фаховий коледж «Універсум». Методи дослідження. URL: https://fku.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/uk/PDF/1_psux1.pdf (дата звернення: 01.05.2026).
- 36.Fedorenko A. F. Специфіка ціннісно-сміслового розвитку студентської молоді. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/3456> (дата звернення: 01.05.2026).
- 37.Хомів А. Психологічний аналіз життєвих цінностей сучасної молоді : кваліфікаційна робота. Тернопіль : ТНПУ, 2022. 84 с.
- 38.Шайгородський Ю. Ціннісні орієнтації в психологічній структурі особистості. *Соціальна психологія*. 2009. № 4 (36). С. 65–73.
- 39.Шматко Н. Розмежування концепцій цінностей та ціннісних орієнтацій у психологічній науці. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2024. № 3 (75). С. 280–285. URL: <https://dspace.krok.edu.ua/server/api/core/bitstreams/696ad2cf-1393-4224-a1f4-4310693039cb/content> (дата звернення: 01.05.2026).
- 40.Яценко Т. В., Шкляєва Г. О. Особливості формування ціннісних орієнтацій студентської молоді України в умовах війни. *Габітус*. 2023. Вип. 51. С. 126–131.
- 41.Babenko J. Value orientations of modern Ukrainian youth. *Вісник НАКККиМ*. 2014. Вип. 2. С. 76–81.
- 42.Bogaert S., Boone C., Declerck C. Social value orientation and cooperation in social dilemmas: A review and conceptual model. *Social Psychology*. 2008. Vol. 47, issue 3. P. 453–480. URL: <https://doi.org/10.1348/014466607X244970> (дата звернення: 01.05.2026).

43. Ehlers A., Clark D. M., Hackmann A., Grey N., Liness S., Wild J., McManus F. Intensive cognitive therapy for PTSD: A feasibility study. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*. 2010. Vol. 38, no. 4. P. 383–398.
44. Rokeach M. *The Nature of Human Values*. New York : Free Press, 1983. 438 p.
45. Schwartz S. H. Are there universal aspects in the structure and contents of human values. *Journal of Social Issues*. 1992. Vol. 50, no. 4. P. 19–45.
46. Schwartz S. H. An overview of the Schwartz theory of basic values. *Online Readings in Psychology and Culture*. 2012. Vol. 2, no. 1. URL: <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116> (дата звернення: 01.05.2026).
47. Schwartz S. H. et al. Extending the cross-cultural validity of the theory of basic human values with a different method of measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*. 2001. Vol. 32, no. 5. P. 519–542.
48. Yeremenko O. V. *Bases of master's degree preparation in the field of education*. Sumy : SumDPU, 2011. 292 p. URL: <https://library.sspu.edu.ua/> (дата звернення: 01.05.2026).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

**Методика «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості
С. С. Бубнова»**

Ціннісні орієнтації	Відповіді	
	Так	Ні
Веселощі, розваги та релаксація	Так	Ні
Високий фінансовий дохід	Так	Ні
Знаходити та насолоджуватися прекрасним	Так	Ні
Допомагати та піклуватися про інших	Так	Ні
Кохання	Так	Ні
Відкривати для себе нове у світі, природі та людях	Так	Ні
Гідна соціальна посада та управління людськими ресурсами	Так	Ні
Знати, поважати та впливати на людей	Так	Ні
Соціальна дія аби досягти хороших соціальних змін	Так	Ні
Підтримувати зв'язок з людьми	Так	Ні
Хороший фізичний стан	Так	Ні

Бланк відповідей методики Ціннісних орієнтацій особистості С.С. Бубнова

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33
34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44
45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55
56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66
Σ										
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

ДОДАТОК Б

Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча (RVS), в модифікації Б.С. Круглова

Інструкція: «Вам пропонуються два списки з 18 цінностей. Ваше завдання – оцінити їх по порядку значущості для Вас як принципів, якими Ви керуєтеся у Вашому житті. Тобто найважливішому Ви надаєте номер 1 та ін. так що під вісімнадцятим номером буде йти цінність найменш значуща для Вас. Робіть не поспішаючи, вдумливо. Якщо у процесі роботи Ви зміните свою думку, можете виправити свої відповіді. Кінцевий результат має відображати Вашу дійсну позицію».

Термінальні цінності

№	Питання	Бали від 1-18
1	Активне діяльне життя (повнота й емоційна насиченість життя)	
2	Життєва Мудрість	
3	Здоров'я (фізичне й психічне)	
4	Цікава Робота	
5	Краса природи й мистецтва	
6	Любов (духовна й фізична близькість із коханою людиною)	
7	Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних ускладнень)	
8	Наявність гарних і вірних друзів	
9	Суспільне визнання (повага навколишніх, колективу, товаришів)	
10	Пізнання (можливість розширення своєї освіти, світогляду)	
11	Продуктивне життя (використання своїх можливостей, сил і здібностей)	
12	Розвиток (робота над собою, фізичне й духовне вдосконалювання)	
13	Розваги (приємне проведення часу, відсутність обов'язків)	
14	Воля (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)	
15	Щасливе Сімейне життя	

16	Щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалювання інших людей, усього народу, людства в цілому)	
17	Творчість (можливість творчої діяльності)	
18	Упевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)	

Інструментальні цінності

№	Питання	Бали від 1-18
1	Акуратність (охайність), уміння тримати в порядку речі, порядок у справах	
2	Вихованість (гарні манери)	
3	Високі запити (високі вимоги до життя й високі домагання)	
4	Життєрадісність (почуття гумору)	
5	Ретельність (дисциплінованість)	
6	Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче)	
7	Непримиренність до недоліків у собі й інших	
8	Освіченість (широта знань, висока загальна культура)	
9	Відповідальність (почуття обов'язку, уміння дотримуватися слова)	
10	Раціоналізм (уміння здорово та логічно мислити, приймати обмірковані, раціональні рішення)	
11	Самоконтроль (стриманість, самодисципліна)	
12	Сміливість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів	
13	Тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами)	
14	Терпимість (до поглядів і думок інших, уміння прощати іншим їхні помилки й омани)	
15	Широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички)	
16	Чесність (правдивість, щирість)	
17	Ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі)	
18	Чуйність (дбайливість)	

ДОДАТОК В

Методика Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» (адаптація І. Семків)

Методика спрямована для дослідження динаміки зміни цінностей груп (культур) у зв'язку зі змінами в суспільстві, життєвими проблемами.

Інструкція: Нижче наведено описи деяких людей. Прочитайте уважно і подумайте, наскільки текст відповідає Вам. Якщо опис стосується Вас, то позначте у комірці відповідь.

	НАСКІЛЬКИ ПОДІБНОЮ ДО ТЕБЕ Є ЦЯ ЛЮДИНА					
	Дуже подібна	Така ж як я	Майже така, як я	Трішки така, як я	Не така, як я	Зовсім не така, як я
1. Для нього важливо вигадувати щось нове і бути творчим. Він любить все робити оригінально						
2. Для нього важливо бути багатим. Він хоче мати багато грошей і дорогих речей						
3. Для нього важливо, щоб усіх людей у світі вважали рівними. Вважає, що кожен повинен мати рівні шанси у житті						
4. Для нього важливо показати свої здібності. Він хоче, щоб люди захоплювались тим, що він робить						
5. Для нього важливо жити у безпечному середовищі. Він уникає всього, що може загрожувати втраті безпеки						
6. Він вважає, що важливо робити багато цікавих речей в житті. Він завжди намагається спробувати щось нове						
7. Він вважає, що люди повинні робити те, що їм говорять. Переконаний, що люди повинні дотримуватись правил завжди, навіть тоді, коли ніхто не бачить						

8. Для нього важливо вислухати думки людей, які відрізняються від нього. Навіть якщо він з ними не погоджується, він все ж хоче їх зрозуміти						
9. Він вважає, що не варто просити більше, ніж вже маєш. Він переконаний, що люди повинні бути задоволені з того, що у них вже є						
10. Він шукає будь-яку нагоду, щоб розважитись. Для нього важливо робити те, що приносить йому задоволення						
11. Йому подобається самостійно вирішувати, що робити. Для нього важливо бути вільним у плануванні та у виборі своєї діяльності						
12. Для нього важливо дбати про близьких людей. Він намагається дбати про їхнє добро						
13. Для нього важливо бути успішним. Він любить вражати інших						
14. Для нього важливо безпека його країни. Він вважає, що держава повинна бути на сторожі внутрішньої та зовнішньої загрози						
15. Він любить ризикувати, завжди шукає пригод						
16. Для нього важливо поводити себе правильно. Він намагається уникати вчинків, які для інших здаються помилковими						
17. Йому подобається бути керівником і вказувати іншим, що вони повинні робити. Він хоче, щоб люди робили те, що він каже						
18. Для нього важливо бути вірним своїм друзям. Він хоче присвятити себе близьким людям						
19. Він вірить у те, що люди повинні піклуватись про природу. Для нього						

важливо доглядати навколишнє середовище						
20. Для нього важливо бути релігійним. Він старається дотримуватися своїх релігійних переконань						
21. Для нього важливими є чистота та порядок. Він зовсім не любить, коли серед речей безлад						
22. Він вважає, що важливо цікавитися багатьма речами. Він цікавий і старається все зрозуміти						
23. Він переконаний, що всі народи у світі повинні жити в гармонії. Поширення ідеї миру між усіма людьми для нього є важливим						
24. Він вважає, що бути амбітним - це важливо. Він намагається показати, наскільки він здібний						
25. Він вважає, що все треба любити традиційними способами. Для нього важливо дотримуватися звичаїв, яких його навчили						
26. Для нього важливо насолоджуватись життям та отримувати задоволення. Він любить себе розважати						
27. Для нього важливо відповідати потребам інших людей. Він намагається підтримати тих, кого знає						
28. Він переконаний, що завжди повинен виявляти повагу до батьків та старших людей. Для нього важливо бути слухняним						
29. Він хоче, щоб зі всіма були справедливими, навіть із тим, кого він не знає. Для нього важливо захищати слабких у суспільстві						
30. Він любить сюрпризи. Для нього важливо, щоб його життя було цікавим						

31. Він боїться захворіти. Бути здоровим - дуже важливо для нього						
32. Бути попереду у житті дуже важливо для нього. Він все намагається робити краще, ніж інші						
33. Для нього важливо прощати людей, які його образили. Він намагається побичити хороші сторони в людях і не ображатися						
34. Для нього важливо бути незалежним. Він любить покладатися на себе						
35. Для нього важливо, щоб його країна мала стабільний уряд. Він турбується про забезпечення соціального порядку						
36. Для нього важливо весь час бути ввічливим з іншими людьми. Він намагається ніколи не дратувати та не турбувати інших						
37. Він дуже хоче насолоджуватись життям. Гарне проведення часу є дуже важливим для нього						
38. Для нього важливо бути скромним. Він намагається не привертати до себе увагу						
39. Він завжди хоче бути тим, хто приймає рішення. Він любить бути лідером						
40. Для нього важливо пристосуватися до природи. Він вважає, що люди не повинні змінювати природу						

Облік балів здійснюється за схемою

Дуже подібна	Така як я	Майже така як я	Трішки така як я	Не така як я	Зовсім не така як я
6	5	4	3	2	1

Шкала обліку за формулами:

Цінності	Питання
Конформізм	$= (п7+п16+п28+п36) /4$
Традиція	$= (п9+п20+п25+п38) /4$
Доброзичливість	$= (п12+п18+п27+п33)/4$
Універсалізм	$= (п3+п8+п19+п23+п29+п40) /6$
Самостійність	$= (п1+п11+п22+п34) /4$
Стимуляція	$= (п6+п15+п30) /3$
Гедонізм	$= (п10+п26+п37) /3$
Досягнення	$= (п4+п13+п24+п32) /4$
Влада	$= (п2+п17+п39) /3$
Безпека	$= (п5+п14+п21+п31+п35) /5$

Таблиця первинних даних

№	ПІБ	Методика Ш. Шварца PVQ	Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча (RVS)		Методика «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості С. С. Бубнова»
			Термінальні	Інструментальні	
1	А. О. М.	169	1	2	42
2	Б. І. С.	123	1	3	37
3	В. А. П.	172	18	10	35
4	Г. Н. В.	155	13	1	20
5	Г. Т. О.	161	5	9	31
6	Д. М. І.	181	1	1	32
7	Д. С. Р.	180	10	16	42
8	Є. В. А.	149	12	18	42
9	З. Л. П.	114	4	1	45
10	І. К. Д.	160	1	2	47
11	К. О. Г.	125	7	4	43
12	К.Ю. С.	136	9	4	37
13	К. М. В.	161	4	1	33
14	Л. А. І.	164	1	3	40
15	М. Н. О.	174	1	1	48
16	М. П. Р.	130	16	16	49
17	Н. Т. Є.	144	12	18	48
18	О. І. В.	198	10	10	44
19	П. Д. М.	197	1	1	44
20	П. О. К.	141	1	1	39
21	П. С. А.	173	1	2	44
22	Р.Ю. М.	162	4	2	28
23	Р. А. Л.	148	3	1	52
24	С. В. І.	122	1	1	31
25	С. Н. Д.	176	12	13	39
26	Т. О. П.	160	12	1	41
27	Т. І. А.	167	3	5	34
28	Ф. М. С.	142	13	18	23
29	Х. Л. В.	162	1	5	38
30	Х. А. О.	182	10	5	42
31	Ч. П. І.	133	14	3	39
32	Ч. С. М.	167	18	18	66
33	Ш. В. Р.	123	4	1	39
34	Ш. О. Є.	201	1	3	66

35	Я. М. Т.	130	7	2	39
36	Б. И. К.	187	13	15	43
37	Б. А. М.	185	2	17	40
38	Б. Н. П.	153	10	14	37
39	Б. С. В.	143	2	10	46
40	Б. Т. I.	158	15	16	34
41	Г. О. Л.	144	4	1	42
42	Г. М. А.	140	2	3	32
43	Д. В. С.	116	3	2	13
44	Д. Н. I.	192	18	3	44
45	К. А. П.	181	13	1	49
46	К. О. В.	137	10	2	30
47	К. М. Є.	175	5	5	40
48	К. I. С.	160	18	12	35
49	Л. Т. А.	182	5	2	41
50	Л. Ю. К.	171	1	4	29
51	М. В. О.	189	1	18	51
52	М. I. П.	169	1	7	40
53	О. С. Н.	123	18	3	58
54	О. А. Р.	172	13	3	44
55	П. О. М.	169	5	3	44
56	П. Д. В.	123	1	2	34
57	П. Н. Г.	172	10	2	34
58	С. Л. I.	155	12	2	29
59	С.М. Ю.	161	4	4	34
60	Т. А. Д.	181	1	12	50
61	Т. В. П.	180	7	3	31
62	У. I. Р.	149	9	5	36
63	Ф. О. Н.	114	4	18	32
64	П. В. П	160	1	9	39
65	Ж. К. Т.	167	2	2	41
66	В. М. П.	142	1	8	43
67	Е. Т. Е.	162	16	8	35
68	С. К. В.	182	12	11	35
69	П. В. В.	133	10	15	36
70	Н. Н. О.	167	1	2	39
71	К.Ю. А.	123	1	13	34
72	Д. Д. О.	201	1	4	27
73	Р. М. В.	130	4	7	36
74	С. С. А.	187	3	16	39
75	Ч. О. Т.	185	1	15	42